

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

az 55. szám tartalomjegyzéke: madrid (rafael alberti) ● levél az antiszemizmusról (gró lajos) ● a zene lelki háttere (dr mosonyi dezső) ● két vers (szalatnai rezső) ● politikai keresztmetszet (farkas ödön) ● juhász gyula verseiből ● éjszaka (murányi-kovács endre) ● vers (felleg györgy) ● bokros-birmann dezső, bernát aurél és a kut kiállításáról (kassák lajos) ● magyarország felfedezése (tamási györgy) ● a mai francia regény (havas endre) ● vers (csiga kató) ● közbeszólás (h. e.) ● a lejtő (gró lajos) ● a címlapon g. j. rajza ●

1937 május IX évfolyam 55 szám

Rafael Alberti: Madrid

Óh Város, ahol a provokáció széthintette a komor katasztrófákat,
az éjszaka aggodalmának Városa lettél,
aki ólmos pincék mélyébe küldöd a félelmet,
hogy álmatlan szemekkel virrasszon.
Teli tüdővel kiáltanék dühödten és mégis szenvtelenül,
de nem tudok.
Szeretnék lábbal beletiporni a csöndbe:
vér áztassa könnyeimet és lépteim nyomát,
anélkül, hogy tiltakoznék ellene.

Itt járok lucskos utcáidon, a perifériádon, óh Város,
megdermedt és esős külvárosodban,
ahol árkok, tócsák és pocsolyák között
rugdosom a sárgult leveleket
s ahol a lefoszlott fák ágai
nekidülnek a falaknak és a sáragyagból gyúrt fedezékeknek,
ahonnan gyilkosok figyelő szemei kémlelik
a lángoktól és robbanásoktól félelmes eget.

Megszaggatott fasorok és romokban heverő negyedek:
Főváros, ki megérettél már a bombázásra,
a barrikádok mögött, melyek az utcasarkot védik,
meghorzongok múzeumaid emlékére.
És amott látom a házak alázatos falait
a szabad ég színpadán leplezetlenül,
a terített asztalt és a vetetlen ágyat,
gazdátlanul a faliszekrény-alján
csendes drámáját az árvult öltönyöknek,
melyeket a nyomorult szekrények tükrében
meglobogtatnak a kegyetlen északi szelek
és felkapnak
és összekevernek a homokzsákokkal.

S ime, nézlek Téged Város
ki a földön pihensz és nem vagy betakarva;
úgy emelkedsz fel, mint még soha senki
és előrenéz frontodnak éle,
miközben célozzák facsonkjaid, sikod és sebesültjeid.
De nem fedhetik be halott szívedet,
ha érverését meg is állítják az omladékok nagy hegyei.

*Óh Város, e pillanatok Városa
jövő életednek legszebb csiráját hordod
katasztrófával és dicsőséggel teli belsődben
s amikor robban a dinamit, halljuk egedben
győzelmes, új fiad megszületését
és halljuk kiáltását az Újszülöttnak,
ahogy rázkódik egyet a föld
és megszenteli Őt.*

1731

Fordította: Havas Endre

Levél az antiszemitzizmusról

Tisztelt Barátom!

Hosszú évek után az elmúlt napokban véletlenül összetalálkoztunk. Jólesőn vettem észre, hogy a maga baloldalinak nevezett, valójában azonban irracionális társadalmi nézetei, némileg józanabbak lettek. De hogy ezek még mindig mennyire tisztázatlanok, azt akkor láttam, amikor beszélgetésünk során, az antiszemitzizmus is szóba került. Maga ugyanis egyszerűen kijelentette, hogy „nem csodálkozok az antiszemita mozgalom megerősödésén, mert például az üzemekben szép számmal akadnak zsidók, akik az egyre nehezebb körülmények között élő dolgozókat, a zsidó tőke érdekében fokozott munkatempóra szorítják.” Ezt minden megjegyzés nélkül tudomásul vette. És nekem most könnyen adódna a felelet, hogy nem lehet egységes zsidó osztályról beszélni és a dolgozók között sokan vannak zsidók is, akiknek ugyanolyan nehéz sorsuk van, mint a nemzsidóknak. Ám én ezt a választ túl olcsónak, mondhatnám kissé demogógnak is tartom s ezért nem is élek vele. Már csak azért sem, mert maga észre sem vette, hogy kijelentésével belenyugodott az antiszemita mozgalom megerősödésébe. S ezzel belenyugodott az antiszemitzizmusnak, a társadalmi igazságosság kialakulását gátló tendenciáiba is. S ezen annál inkább csodálkoztam, mert hiszen magának jól kellene tudnia, bennünket az antiszemitzizmus nem a zsidó kérdésre elhatároltan, hanem a társadalmi élet egészére kiterjedően érdekel.

De úgylátszik vannak az életben igazságok, amelyeket újból és újból fel kell fedezni. Különösen akkor, ha még maga, a baloldalinak nevezett zsidó munkás, akit elveiért sokat üldöztek, még maga is az álhatatosan kialakított közhangulat befolyása alá került. De akkor mit szólnunk a kevésbé gondolkodó tömeghez, melynek befolyásolhatósága egyenes arányban áll sorsa bizonytalanságával és belső emberi szétesettségével. Két olyan momentum ez, amely az utóbbi évek eseményeibe döntően belejátszott s amelyet mégis, szociológusaink alig méltatnak figyelemre.

A pszichológia már régen felfedezte, hogy az ember úgy belső konfliktusait, mint a külső életkörülményeit meghatározó okokat igyekszik valami rajta kívül állóra transzponálni. Nevezetesen mind élő embert keres, akit sorsáért felelőssé tehet. Nagyjában ez volt a múltban és ez ma is az antiszemita mozgalom lelki dinamikája. Mindezt tudva, ma már nem adhatok teljesen igazat Bebelnek sem, aki szerint,

munka

„az antiszemitizmus, a butaság szocializmusa.” Tagadhatatlan a felvilágosodás, a fejlődés arányában, csökken az antiszemitizmus, a társadalomnak egy másvallású rétege ellen irányuló lázadozás. Mégis, konkrétan jelenlévő érzelmi tényezőket nem lehet butaságnak nevezni. Mert az antiszemitizmus alapjában és lényegében társadalmi problémája érzelmi motívumokkal keveredik. Ezek pedig jelenlétükkel nemcsak befolyásolják, hanem el is takarják a kérdés társadalmi valóságát.

S ez épen ma és nálunk mutatkozik meg élesen, ahol a zsidóság közgazdasági szerepe, más országokéhoz viszonyítva tényleg nagy. Hogy ennek okai az 1867 utáni kiegyezés, vagy még korábban az 1848 utáni évek sajátos társadalmi alakulásáig nyulnak vissza, az most nem fontos. Nem szükséges itt azt sem leszögezni, hogy a kapitalizmus nem zsidó „találmány”, és hogy a zsidó kapitalisták semmivel sem materialistábbak, mint amennyire az megfelel az általuk képviselt rendszernek. A lényeges az, hogy a gazdasági nehézségekkel küzdő nép szemében a kapitalizmust nagyrészt a zsidók testesítik meg, akik így nemcsak a vele ellentétes érdekek képviselői, hanem idegenek is.

A zsidóságnál a ritus irányítja a mindennapi életet. Nem tehet egyetlen olyan lépést sem, melyet ne törvények szabályoznának. Ezek miatt a vallásos törvények miatt különbözik el a nemzsidóktól. S ennyiben válik idegenné. A vallásos törvényekből hagyományok lettek, melyeknek hatása még akkor is tovább él az életforma sajátosságaiban, ha ezek a hagyományok a felvilágosodás elterjedésével és a modern tőkés rendszer komformizmusában lassan elhalnak. Mintahogy elhaltak ma, amikor a zsidóság nagy része nemcsak asszimilálódott, hanem sok esetben kellemetlenül tüntető hangossággal fordít háttal a ritusoknak. De a hagyományok, illetve azok nyomain, mint az előző, vagy az azt megelőző generációk itthagított öröksége mély és sokszor egészen rejtett tradíciók alakjában tovább élnek bennük. Úgy, ahogyan ilyen tradícióvá formálódott az idegenségérzet a nemzsidókban is, holott az asszimilációban kifelé ez is láthatatlanná válik. A zsidókkal szemben megnyilvánuló és inkább csak az ösztönökben rejtőző idegenségérzetnek nincs feltétlenül ellenséges jellege. Sok esetben nem is tudatos. Csak bizonyos alkalmakkor válik azzá.

Mindezzel természetesen nem akarom a zsidóságot sem le, sem felértékelni, aminthogy azt sem állítom, hogy az idegenségérzet, akár mennyire mélyen is van beágyazva már az ösztönökbe, örökkévaló s nem lehet intellektuálisan befolyásolni. Sőt, épen ennek érdekében állapítok meg bizonyos tényeket. Többek közt azt, hogy a jelenlegi, vagy egykori elkülönbözöttségnek milyen szerepe van az antiszemitizmusban. Egy másik oldalról vett példával is rá lehet erre mutatni. Képzeld el, hogy Palesztinában, ahol a zsidó munkások hosszú ideig zsidó tőkésekkel állottak szemben, egy napon arab gyárakba kerülnének. Egészen bizonyos, megváltozna beállítottságuk, elnyomottságuk tudata komplikálódna, alárendeltségük érzete fokozódna s mindezért adott esetben könnyű volna az arabokat felelőssé tenni. De mit változtatna ez a lényegen? Szociális helyzetük objektíve ugyanaz maradna mint volt azelőtt.

Mindez banális megállapítás, mondhatja. S lehet, maga már ré-

gen „túl is van rajta”. Az események azonban azt mutatják, ez nem elég. Látnivaló, ez a banalitás az a bizonyos igazság, amit újra és újra fel kell fedezni.

1733

Az antiszemitizmus a gazdasági és társadalmi válságokat követő morális válságban aktivizálódik. Ma ezzel egyidejűleg sokat hallunk népies szociális reformkövetelésekről is, amelyeket maguk ugyancsak félremagyaráznak, vagy figyelemre sem méltatnak. Anélkül, hogy ennek a mozgalomnak korszerű analizisét elvégezném, ki akarom hangsúlyozni, hogy ma a tömeg nagy része a szociális követeléseket nem választja el az antiszemitizmustól. Ez a számottevő réteg tehát sokkal mélyebb válságban van, semhogy meg tudná látni a fejlődés szükség-szerű irányvonalát. S maga nem veszi észre hová tolódtunk, ha azok, akik az új társadalom megvalósítására lennének hívatottak, antiszemiták lehetnek. Ha újra, aktívvá válhatott bennük az idegenségérzet. Mielőtt pedig azt hittük, ők tudják a legjobban, mennyire nem személyekről, hanem rosszul funkcionáló szerkezetről van szó, még akkor is, ha azt emberek, zsidók, vagy nemzsidók képviselik.

Lehet, hogy túlzó vagyok és sötéten látok. Szeretném hinni, hogy tévedek, mert ma már mégsem lehet alapvető igazságokat az antiszemitizmussal elhomályosítani. Hiszen ezeknek a kérdéseknek helyes megválasztásától függ, hogy túl az antiszemitizmuson, új kultúra, vagy új barbárság korszaka előtt állunk-e? A magam részéről azonban nem vonom kétségbe a zsidók létezését. Oktalanság lenne a valóság előtt szemethunyni. Már csak azért is, mert nagy a gyanum, hogy a permanens munkanélküliség mai korszakában, az antiszemiták nagyrésze a zsidók munkahelyére egyszerűen nemzsidókat akar beültetni. És így hiába „védik” az antiszemita mozgalom vezetői a szegény zsidókat. Általánossá vált antiszemita közhangulatban zsidó nem juthat munkához, ami épen olyan embertelenség, mint a nemzsidók munkanélkülisége. A gazdasági élet személyi felcserélése nem oldja meg a problémákat, legfeljebb a fasizmus útját egyengeti. De mennyivel messzebb kerülünk a társadalmi igazságosságtól, ha a társadalmi kérdés mindenkit egyaránt érintő megoldása helyett, csak a nincstelen dolgozók személye cserélődik ki? Akár vallási, akár faji, akár konstruált nacionalista érdekek szerint. Gondolkozzon ezen, napjaink legaktuálisabb problémájáról van szó.

Gró Lajos

Libapásztornak

*Libáid fehér ritmusban szöknek át a pallón,
vénbajszú parasztok,
hajnalodik, sercenne nő a fű.*

Mezít lábú kicsi fiú!

a nap a pajtatetőkön át néz feléd,

piros nyelvvel mint hű kutya mossa, mossa sápadt orcádat,

és halljad, tiszta nyílott szemekkel súgja neked:

csodálkozásom mindig te vagy nagyszemű fiú,

nem is tudod, pásztorbotod hegyén planétád sorsa vert rügyet.

Szalatnai Rezső

munka

A zene lelki háttere

A hangversenyterem pódiumán 60 komoly úr ül, előttük a karmester, aki éppoly komolyan dirigálja őket. Beethoven egyik szimfóniáját — *játsszák*. Nem különös-e, hogy ezt a mindenképen komolyan végzett és komoly hatásra számító tevékenységet játéknak nevezzük? Miért „játszik” a zenész és miért nem játszik a szobrász, az építész, a festő, sőt még a költő sem. Csak a zenész meg a színész „játszik”.

Játék szorosabb és eredeti értelmezésben a gyermek minden cselekvése a kimondottan vegetatív funkciókon kívül. Még ezek is — szopás, evés stb. — felesleges játékos elemekkel vegyülnek. Miért? Hogy nagyobb örömmel járjanak.

A felnőtt játék folytatás vagy visszatérés a gyermek játékához. Más játékokat játszik, de a játékot kereső vágy, a játék szelleme és öröme ugyanolyan. Hiszen a felnőtt és a gyermek lelkivilága közt csak egy lényeges különbség van: a tapasztalatokkal megszerzett és az évekkel teljes fejlődését elért intellektus fölénye. A tapasztalatokat pedig úgy szerzi az ember, hogy örömet keres és fájdalmat talál. Gyermekkorában örömpesve futott, megbotlott, elesett, megütötte magát. Az ütés fájt, a fájdalmat megjegyezte magának, máskor óvatosabban futott — de nem is olyan örömmel. Minden tapasztalatnak ez a lényege. Fájdalom, munka és fáradság minden ismeretszerzésünk ára. Nevelés, erkölcs, törvény, vallás nem egyéb, mint tilalmak sorozata. A tízparancsolat nyolc tilalmat tartalmaz. Érthető, ha a felnőtt örökké visszavágyik a felelőtlen, az ész tilalmaitól mentes állapotba, abba a paradicsomba, ahol az ösztön és nem az ész uralkodik.

Hogyan érhetjük el ezt az állapotot? Nem beszélek az örülségről, mert ez a teljesen felelőtlen, szociális életforma akaratunktól függetlenül keletkezik. Az idegbajok egyik-másik fajtája tökéletesen menekülés az élet problémái elől, mert magában hordja a bűntudat bosszúját. De már közelebb visz a gyermeki, felelőtlen lelki állapothoz bennünket a mámor minden fajtája, beleértve a szerelmi mámort is. A részeg ember nemcsak mindenféle bolondságot követhet el felelőtlenül — még a törvény is elismeri e szabadosságot — hanem többnyire énekel is. És ami a fő, boldogabb a józannál. Eldobta magától a szigorú ész kritikáját. A gyermeki állapothoz bizonyos tekintetben való visszatérés, az elvarázsolt lélek a művészet és különösen a zene aktív vagy passzív örömének alapfeltétele.

Ha a zene játék, akkor jár a legnagyobb örömmel, ha magunk játsszuk. A hallgató elragadtatása akkor éri el csúcspontját, ha bensőleg maga is együtt dudol és táncol a zenélővel. Ez az a lelki folyamat, amelyet Lotze „Einfühlung”-nak nevezett és amelyet magyarra talán átérzésnek fordíthatunk. Freud ezt az átérzést visszavezette az azonosításra, a külvilág benyomásainak agyunkba való bekebelezésére. Ismeretlen inger zavart, fájdalmat, félelmet kelt; egyúttal valamilyen nyomot, készséget hagy hátra. Ha ugyanaz az inger ismétlődik, már rezonáló felfogókészüléket talál, amely érzelmi értékeléssel fogadja; ha az inger az ösztönök kielégülése irányában hat, örömet, ellenkező esetben testi-lelki védekezést vált ki. Az ismerős inger felismerésének öröme így a

legalapvetőbb érzelmi rezonanciánk; kezdődik az anya emlőjével, amelyből ritmikus szopásra tápláló és édes tej folyik, folytatódik az anya személyével, minden ember első szerelmével.

1735

A csecsemő első játéka ezt az örömet, az ismerős felismerésének örömet keresi. Gyermekkosijában fekvé kezét a szeme elé viszi, félrehúzza, aztán ismét a szeme elé viszi. Itt van — nincs itt — itt van — ez e játék értelme. A helyhez kötött csecsemő utánozza a formát, a módot, ahogyan az egész környezet, a világ előtte megjelenik. Hiszen minden inger, minden jelenség megjelenik, eltűnik, ismét megjelenik, vagyis bujocskát játszik. A csecsemő e fel- és eltűnő világból megszerzi a szükséges, a racionális tapasztalatokat, de egyúttal feltalálja a forma örömet, a jelenségek megjelenésének módját feleslegesen, irracionálisan örömszerzésre használja fel: elbujtatja kezét, hogy ismét megtalálja. Mesterséges akadályt állít, hogy legyőzhesse és élvezhesse a győzelem örömet. Minden művészet ezt a játékot folytatja.

Az alkotó zenész ismert zenei elemeket bujtat el ismeretlenek, újak közé. Ezt a bujocskát még a laikus is könnyen felismerheti a variáció, a változatok formájában. A zeneszerző egy 8 ütemes dallamot variál, díszít, rejt el a zenei ornamensek virágfüzérei közé, egyszer mélyen, egyszer magasan, egyszer egyik, egyszer másik hangszerezen szólaltatja meg, de mindig ügyel arra, hogy a változatok függőnye mögül az eredeti dallam vagy annak egy részlete kibukkanjon. Nem ennyire szembeszökő, de elemzéssel könnyen kimutatható, hogy mindaz, amit a téma kidolgozásának, a motívum felhasználásának, a szonátaformában „Durchführung”-nak nevezünk, nem egyéb ilyen bujocskajátéknál. A tonalitás, vagyis egy alaphangból való kiindulás és az ahhoz való szükségszerű visszatérés ugyanilyen játék. A zeneszerző megüt egy hangzatot, ismétléssel ismerősünné teszi. Most ezt a hangzatot más hangzatok mögé bujtatja, részekre töri, összerakja, végül diadalmasan kiemeli. A harmónia és disszonancia közti feszültség játéka, az alaphangzat és a domináns váltakozása izgató bujocská; annál izgatóbb, minél hosszabb és változatosabb az elbujtatás. Az alaphangot félhanggal megközelítő szeptim olyan, mint mikor a gyermekek a bujocskában tüzet kiáltanak — már majdnem megvan az eldugott hangzat. A leg-egyszerűbb dallam keletkezésében is kimutatható a bujocská elve. A primitív ember megüt egy hangot, megfújja sípját, ismétli ugyanezt a hangot, aztán változtat rajta — e változás talán először véletlenül jött létre — aztán ismét megkeresi az előbbi hangot. Magában a ritmikus lüktetésben is — a legősibb játékos-zenei örömben — megvan a hangsúly váltakozó megjelenése és eltűnése, a hangsúly bujocskája.

Mindaz azonban mégis csak a felszín hullámozása. A játék minden fajtája már kész öröm, kész kifejezés. A mélyben hatalmasabb erők áramlanak és összecsapásuk kiegyensúlyozott eredménye a felszín fodrozódása.

Minden művészi kifejezés öröme egy bizonyos felesleg, a szükséges, a racionális erőfeszítést meghaladó irracionális energiapazarlás alapul. A falanszterbe kényszerített Michelangelo nem bírja el a racionalizálást, felesleges díszít farag a széklábakra. Irracionális magyarul célszerűtlen; nem céltalan, csak a cél és a szer, a cél elérésére

munka

felkészült energia nem állnak arányban egymással. Így aztán nem is a cél elérése a fontos, hanem az *energia szabad kiömlése*, mert ez a szabadság a legősibb szabadságnak, az ösztönök minél korlátlanabb kielégülésének örököse.

Nem tudjuk, lényegében, mi az ösztön; csak annyit tudunk róla, hogy mohó erő, amely vakon és féktelenül tör a kielégülés örömeire. Eredetileg extázisra, orgazmusra törekszik; de szembe találkozik a környezet, a többi egyén örömkereső ösztönének ellentétesen ható erejével. Minden emberi kifejezés e két ellentétes erő, az egyén örömkereső ösztöne és a társadalom gátlásának eredője.

A zenét mint kifejezést elsősorban a nemi ösztönből származtathatjuk le. A hang — eredetileg a fájdalom kitörése, minden ösztön fájdalmas feszültségének átalakult izomösszehúzódnás útján való leveztelése — a szerelem játékos eszközévé lesz. Az énekes madarak csak a pázás idején énekelnek. A tánc erotikus eredetét nem lehet kétségbevonni; tánc zene nélkül alig képzelhető el, a zene is e közös forrásból fakad. Nem szól ellene e megállapításnak, ha a magasabbrendű zenében ezt az erotikumot nem találjuk meg. Az erosz átalakulása, szublimálása sem kevésbé hihető és valószínű, mint az elektromos áram átváltozása hanggá, fénné, hővé.

Az ösztön feszültségének kiegyenlítése az egyszeri, robbanásszerű kitörés. A ritmus hangsúlyában megtaláljuk e kitörés nyomát. Ha az izomösszehúzódnás erejét csökkentjük, a társadalmi gátlás hatása alatt az egyszeri kitörésből játékosan lüktető folyamatos mozgás lesz, mint ahogy a gőzgép átalakítja a vízgőz feszítő erejét ritmikus gördüléssé. Primitív népek ünnepeiken ritmikus dobszóra szertartásos táncot lejtenek; rendszerint az egész törzs férfiai vagy asszonyai együtt. A társadalmi együttérzés és -működés szabályos ritmust teremt. A dobszó lassankint erőben és gyorsaságban fokozódik, a táncolók arca kigyullad, egyes rikoltások szakítják meg a tánc kiegyensúlyozott ritmusát — már nem oly tökéletes az összejáték, az egyén temperamentuma áttöri a társadalmi gátlás határait, vad kiugrások jelzik már csak a hangsúlyt és teljes kimerüléssel járó, mámoros és szexuális extázisban ér az ünnep véget.

A járás automatikus ritmusa alig jön tudatunkra. Monoton egyformasággal rakjuk egyik lábunkat a másik elé; egyszerre katonazenét hallunk. Önkéntelenül kiegyenesedünk, lépésünk peckesebbé válik, a ritmus hangsúlyát tudatosan vagy félig tudatosan megnyomjuk — a lépésünkből tánclépés lett. A szürke, örömtelen lépésből örömtudatos tánc, a táncból a szenvedély fokozódásakor az ösztön vad, extázisos fellobbanása. Ritmus a mozgás megszelídült játéka, az egyén és a társadalom öröme hangolt megegyezése.

Ami áll a mozgás, az izomösszehúzódnás játékára, áll a gégefőizmok összehúzódnásának melléktermékére, a hangra is. A hang eredeti megjelenése vad kitörés: szirénaszerűen emelkedő és eső jajkiáltás. A ritmus ezt fokokra osztja, szabályozza. Az egyén ösztönöknek fékezetlen hangkitörése átalakul fokokra osztott, megszelídült *hangjátékká, dallammá*. A fájdalom, a hang őszanyaga. „Aus meinen grossen Schmerzen mache ich die kleinen Lieder” — mondja Heine. De ha a dallam

mögött rejlő ösztön feszültsége fokozódik, elvesz annak szabályossága, szabadabban ömlik és chromatikussá válik, azaz félhangonkint való emelkedésében és esésében közeledik a hang nyers kitörésének fékezetlenségéhez. A dallamban is az egyén a szociális, fájdalomtól szabaduló, örömkereső ösztöne köt megegyezést a társadalom fékező erejével. A dallam az egyetlen egyéni zenei kifejezés, mert a ritmus még csak mozgás, az összhang pedig már nem egyéni termék, hanem szociális kifejezés.

Összhang keletkezéséhez kezdetben legalább két énekes vagy két hangszer kellett. A tömegben érzésének hangot adó ember nem csak a saját örömét vagy fájdalmát fejezi ki, hanem többi társának egyidejűleg hangzó, hallás és átérzés folytán sajátjává lett hangok feszültségét is. Ezáltal saját belső feszültsége rendkívül fokozódik. Ezért ösztönös, irracionális és fékezetlen a tömeg viselkedése, ezért hajlamos tomboló kitörésre. A tömegnek ez az extázisa, hangchaosza szelidül meg az összhang játékvá. A harmónia öröme a játékos energiaterhelés fokán a lármázó gyermekek öröme; minél nagyobb a láрма, annál nagyobb az öröm. Az összevisszaénekelésből, amilyen fokon pl. a seyloni veddák közös éneke mozog, egyes jobban, ismertebben, kellemesebben együtt-hangzó hangmagasságok felismerése és kiválasztása által lassankint kialakul az összhang. Ilyen persze sokféle van: más a jávai vagy kínai zenésze, más a miénk. Az összhang és a disszonancia viszonya lélektani szempontból az ismerős és ismeretlen viszonya egymáshoz, ahol a disszonancia a bujócskajáték feszültséget, elbujtatást jelentő eszközként szerepel. Más szempontból a disszonancia a tömegbe tömörült egyéni ösztön szabadabb kitörése. Minél nagyobb szenvedély kifejezése a zene, annál több benne a disszonancia — annál ikább hagyja el a szociális gyönyörűség, a kiegyensúlyozott játék területét.

A zene elemei: a ritmus, a dallam, az összhang a zenei formában teljesebben ki. A társadalom befolyása a formában már az alkotó egyén fölé kerekedik. Minden forma társadalmi, egy-egy korszak konvenciója, egy — többnyire az uralkodó — osztály véleményének és érzésének kifejezője. Minden kornak megvan a maga etikettje, érintkezési formája, tánca — és e tánchoz tartozó zeneformája. Nagy egyéniségek a kor zeneformáját a legökéletesebbre fejlesztik, de többnyire benne van e tökéletességben az egyéniség formabomlasztó, új formára törekvő forradalmisága. Bach J. S. a sokgyermekes jó családapa, a vallásos kántor, kora zenei formáinak kiteljesítője Arnstadtban az egyházi tanács elé kerül, mint vádlott. Azzal vádolják, hogy a chorálba sok „idegen” hangot vegyít és ezzel „konfundálja” a vallásos gyülekezetet. A nyárpolgár gyanúsan szimatolja az egyéniséget; a megszentelt tradíció nyugalmit félti tőle. Mozart, aki a közvéleményben úgy él, mint a puderes parókák és kecses menüettek zeneköltője, valójában forradalmár nemcsak a zenében, hanem társadalmi eszmékhez való vonzódásában is. Operatémának éppen Beaumarchais Figaróját, ezt a forradalmi darabot választja, aki a szerző arisztokratáktól elszenvedett megaláztatását bosszulja meg, mikor ezt éneklő: „Will einst das Gräflein ein Tänzchen wagen, mag er's nur sagen, spiel ich ihm auf!” Don Juan, másik ope-

rájának hőse lázadó a házasság, a nemi erkölcs megszentelt formája ellen; a pokoltól sem fél és egyéniségét megtartva, bukik el. Nem véletlen ez: az igazi egyéniség szükségképen forradalmár. Azért gyanús a reakciónak, még ha nem politizál is, csak új zenét alkot. Nem akasztja meg, ha „gátat tőr ezer vakond”, mégis hogy formát alkothasson, szüksége van a társadalom ellenállására is. Így a nyárspolgár korlátoltsága, a reakció ostobasága szükséges és állandóan ható erő, a surlódás ereje, amely nélkül a mozdony sem indulhat meg.

A forma ilyen dinamikus értelmezésében szélesebb perspektívát nyernek a klasszikus és romantikus fogalmak. Romantikus, bomlasztó minden zseni, de zenéjének formája a kor szabadabb vagy kevésbé szabad levegőjétől függ. Vannak romantikus korszakok, a nyugtalanság, a keresés ideje; vannak klasszikus korok, a nyugodtabb, harmonikusabban kitelt formák virágzási periódusai. De e fogalmak bizonyos mértékig viszonylagosak: klasszikusnak érezhetünk ma egy zeneművet, amely a maga korában romantikusan nyugtalannak látszott. A romantika túltengése érzélgősség és giccs, a klasszicizmus túlságosan konzerváló hatása meg az ügyes mesteremberek technikailag tökéletes, de üres művészi termékeit neveli. Az ember természetének örök nyugtalansága — végső lényegében a nemi ösztön, az utódot alkotó erő telhetetlensége — gondoskodik arról, hogy mindig újabb formák keletkezzenek, hogy megújnjuk az egyiket vagy a másikat. Új formák, amelyek a régit is hozzák új köntösben és így fenntartják a folytonosságot, a szerves élet egyetlen bizonyosan megállapítható célját és értelmét.

Mosonyi Dezső dr

Hajnalban mondom

*Ébredj fel kékszemű!
álmaid csigalépcsői fölött arany pacsirták énekelnek
s a fenyők között
nedves szemekkel ugrálnak a mókusok.
Hidd el, ez a legszebb hajnal a világon.
A Tátra csúcsai egész éjszaka virrasztottak,
mint fizetett zordon koldúsok gazdag halottak fölött,
de lenn a völgyben gubbasztó sápadt falucskák előtt
elaludtak a Krisztus-kereszttek.
Ki fogja mármost megváltani alázatos szegénységteket
gyérfüstű viskók?
Juhaitok felhőbetévedve sirnak a sasröpítő hegyen,
fáj neked, hogy a pásztor tilinkója nem talál feléjük
s ösvényen állva, napos erdők fölött sóhajtod a völgynek
jóságosan:
ne féljetek árva emberek,
Az Isten nagy harangvirág-kezevel
rátok támaszkodott
ma reggel.*

Szalatnai Rezső

Az utóbbi időben megélenkülő külpolitikai eseményekkel egyidejűleg, belpolitikai életünknek nem kevésbé érdekes küzdelmeiről számolhatunk be. A viszonylagos nyugalmat és a már véglegesnek látszó egyensúlyi állapotot felborították az egyre nagyobb agitációval dolgozó jobboldali érdekcsoportok és az ezekkel kapcsolatos ifjúsági megmozdulások. A különböző politikai erők összecsapásából ma még időszerűtlen lenne végleges következtetéseket levonni, miután az összefüggéseket és az egyes érdekcsoportok egymáshoz való viszonyát nem láthatjuk tisztán. De a látható erők felvonulásából megismerhetjük azokat a törekvéseket, amelyek a legközelebbi jövőben irányt fognak szabni belpolitikánknak.

Ezeknek a törekvéseknek analizálásánál elengedhetetlenül szükséges azonban az is, hogy néhány statisztikai adattal rávilágítsunk az ország gazdasági helyzetére, hogy megérthessük azokat a problémákat, amelyekkel a mindenkori kormánynak meg kell küzdeni.

A Magyar Gazdaságkutató Intézet februárban kiadott jelentése, valamint a már megjelent bankmérlegek kivétel nélkül és egyöntetűen a világgazdasági helyzet és ezzel kapcsolatosan az ország gazdasági helyzetének további javulásáról számolnak be.

Világviszonylatban az előző évek megmaradt készleteinek 25–30%-t kellett igénybe venni annak ellenére, hogy a nyersanyagtermelés 15%-al emelkedett. A fellendülés mögött kétségtelenül a hadiipar fokozódása áll, amelyre vonatkozólag érdekes adatokat kapunk a berlini Konjunktúra Intézet által elvégzett számításokból. Ezek szerint 1928-hoz viszonyítva 1936-ban a fegyverkezésre fordított összeg 56%-al emelkedett Franciaországban, 1500%-al Oroszországban, 105%-al Japánban, 38%-al az Egyesült Államokban és 39%-al Angliában. De ha igaz is az, hogy a hadiipar a konjunktúrát élénkíti, mégis meg kell említenünk, hogy a közvetlen fegyverkezés az összes ipari termelésnek csak egy egészen csekély hányada és így a hatása csak közvetett. Természetesen ennél a hatásnál nemcsak a fegyverekre költött összegeket kell alapul vennünk, hanem azokat a beruházásokat és élelmiszertartalékolásokat is, amelyeknek eredményeképpen például Anglia az évi 220 bushel búzaszükséglete helyett, 880 bushelt fog importálni, amelyből évenként 660 bushelt tartalékol. Érdekes megemlítenünk azt a jelenséget is, hogy a gazdaságilag erős nyugati államok vezető pénzügyi körei, valószínűleg a múlt tapasztalatai alapján milyen óvatosan ítélik meg a fellendülést és mindent elkövetnek a konjunktúra lefékezésére. Ezek a tőkeerős piacok egyáltalában nem vesznek részt a középeurópai konjunktúrában és odahaza is minden eszközzel arra törekszenek, hogy a hitelvolumen kiterjedését megakadályozzák. A Federal Reserve Board a tartalékolási arányszámokat 50%-al felemelte, azonban az arany további felhalmozódása következtében ez az intézkedés elégtelennek bizonyult, úgyhogy január végén a tartalékolási arányszámok újabb 33 és fél %-os emelését határozták el.

Magyarország helyzetét az általános fellendülésnél is előnyösebbé

tette az a körülmény, hogy amíg világviszonylatban rossz vagy közepes terméseredmények voltak, addig nálunk a termés jó volt és ehhez még hozzájárult az árak emelkedése is. Ennek eredménye egyrészt a mezőgazdasági pénzbevételeknek a múlt évvel szemben beállott 18%-os emelkedésében, másrészt pedig fokozott exporttevékenységünkben dokumentálódik. A helyzetnek ilyen alakulása természetesen élenken visszatükröződik a Magyar Gazdaságkutató Intézet jelzőszámaiban, amelyek szerint 1935-höz viszonyítva az 1936. évi export forgalmi értéke, az utolsó évnegyed visszaesése ellenére is 12%-al emelkedett. Az összes devizabevételek 123 millió pengővel, azaz 31%-al haladták meg az 1935. évi bevételeket, az összes kiutalások pedig 32%-al. 1936. év első kilenc hónapjában az összes bevételek 47%-al, az összes kiutalások pedig 39%-al haladták meg az előző év hasonló időszakát és csak az utolsó évnegyed maradt az előző év színvonalán, míg a kiutalások 15%-al emelkedtek. Ezeknek a számoknak vizsgálatánál természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni azokat a súlyos erőfeszítéseket, amelyeket az ország az export állandó fokozása érdekében tesz és azt a tényt, hogy külkereskedelmi forgalmunkban a három első helyen Ausztria, Németország és Olaszország áll. Az olasz szankciók következtében forgalmunk Olaszországgal 39.2 millióról 51.9 millióra szökkent fel és az 1935. év 18.7 milliójával szemben már 27 millió követeléshez jutottunk. Részben tehát így javítottuk meg devizamérlegünket. De nem szabad elfelejteni azt sem, hogy az exportárakat a belső fogyasztás sínyli meg és az árak az export következtében is emelkednek. Almásy Gusztávnak az „Uj Kor”-ban közzétett adatai szerint 1 kg. zsír ára belföldön P 1.70, míg a külföldi ugyanezt 1.06 pengőért kapja, a cukornál pedig köztudomású, hogy a külföldi fogyasztó 8.5 fillérért veszi, akkor, amikor annak belföldi viszonylatban a nagykereskedelmi ára P 1.28.

A helyzet ilyen alakulásával szemben állnak a közismert munkabérek és tisztviselői fizetések, amiből következik az, hogy a munkanélküliség csökkenése ellenére sem beszélhetünk a viszonyok általános javulásáról. „A létfenntartási költségek emelkedése sokaknak reáljövedelmét csökkentette — jelenti a Gazdaságkutató Intézet. — A legtöbb magántisztviselő és munkás fizetése, illetve bére ugyanis a vizsgált időszakban nem emelkedett; a szórványosan előforduló béremelések aránya pedig a létfenntartási költségek emelkedésének mértékét csak kivételes esetekben érte el.” Ezen megállapítás után, azután teljesen sikertelen a jelentés további részében az a kísérletezés, amely az emelkedő munkáslétszám alapján kifizetett összes munkabérek összegének többletével akarja bizonyítani azt, hogy az összmunkásság jövedelme a létfenntartás drágulása ellenére is emelkedett. Annál is inkább sikertelen ez a kísérlet, mert a Magyar Statisztikai Hivatal évkönyve szerint a *reálmunkabérek* indexszáma 1934-ben 101.5 volt, míg 1935-ben ez a szám 97.9-re esett le. Ugyanezen forrás szerint 1934-ben 195.992 munkáslétszám mellett 1.9 milliárd árutermelésnél, egy férfi szakmunkás keresete 1487.— pengő volt, 1935-ben 216.023 munkáslétszámmal a gyártipari termelés összege 2.2 milliárd, egy férfi szakmunkás keresete pedig 1482.— pengőt tett ki. — Megállapíthatjuk viszont itt azt a szomorú

tényt, hogy a *reálmunkabérek* világviszonylatban sem érték el az áruk emelkedését, mert míg a legutolsó konjunktúrális évhez az 1929-eshez viszonyítva az ipari fellendülés 8%-t tesz ki, a világ fejenkénti fogyasztási hányada nem éri el az 1929-es színvonalat. Ezen adat vizsgálatánál nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a számításokat az egész világra kiterjedően végezték.

1741

A fizetések kedvezőtlen alakulása kifejezésre jut azokban az adatokban is, amelyeket a magán és köztisztviselők keresetéről készítettek. Nem beszélve most arról a statisztikáról, amelyet a Magyarországi Magántisztviselők Szövetsége 1936 május 7-én a képviselőház elé terjesztett, a statisztikai hivatal jelentéséből megállapíthatjuk, hogy az évi tényleges index a magántisztviselőknél az 1930. év 90.4 jelzőszámával szemben 1935-ben már csak 78.4 volt, míg a foglalkoztatott alkalmazottak indexszáma 0.4-es javulást mutat. A szanálási rendeletek következtében pedig a köztisztviselők fizetése is állandóan csökkent, ami megmutatkozik a különböző költségvetések személyi kiadásainál. Amíg az 1932/33-as költségvetési évben a személyi kiadások az összes kiadások 30.6%-át tették ki, addig ez a szám 1933/34-ben 29.3%-ra, 1934/35-ben pedig 28.9%-ra csökkent.

Rátérve most már a mezőgazdasági népesség helyzetére, ezúttal figyelmen kívül hagyhatjuk az amúgyis sokat tárgyalt és ismert birtokviszonyokat. De megemlítjük, hogy Czettler Jenő 1920-as adatok nyomán 250.000-re becsülte azoknak az őstermelőknek a számát, akik minden ház vagy egyéb jövedelemforrás nélkül élnek és még a legnagyobb munkaidőben sem jutnak keresethez. Gesztelyi-Nagy László szerint ez a szám 1933-ban 300—350.000-re emelkedett. A mezőgazdasági munkásság száma Konkoly-Thege adatai szerint 700.000-re tehető. Dr. Gáli és dr. Horváth közlése szerint a tanyai gyerekek közül 1—12 éves korban 25%, 15—20 éves korban pedig 86.3% reagál pozitívan tbc.-re. — A napi kalória felvétel 2445—2788 között mozog, ezzel szemben a szükséglet 4—5000 kalória. A kormány is tisztában van a helyzet súlyosságával. Az 1937-es mezőgazdasági munkák zavartalan lebonyolítását célzó rendeletben a következőket olvashatjuk: „A méltányosság és az igazságosság megköveteli, hogy a munkás szintén részesedjék abból a jövedelem többletből, amelyet a birtokos elér, mert ellenkező esetben a régi munkabérek mellett a gazdasági munkásság életszínvonala a mai adottságokat figyelembe véve még mélyebbre süllyedne.” A rendelet szerint az olyan munkáknál, amelyek kézi munkaerővel végezhetők, gépeket használni tilos és „lehetőleg” el kell tekinteni az aratógépek használatától is. Egy-egy aratópárra eső holdak számát pedig úgy kell meghatározni, hogy minél több munkás jusson aratási keresethez.

A gazdasági helyzetről nem nyernénk pontos képet, ha néhány sorban nem térnénk ki az államháztartás helyzetére is. Előre kell azonban bocsátanunk, hogy a költségvetések rendszere majdnem lehetetlenné teszi azt, hogy annak eredményeit vizsgálat tárgyává tehesük, mert a vagyonállag változásait nem láthatjuk tisztán. Ez pedig a pontos mérlegkészítést megakadályozza. A vagyonleltár is hiányos és így mérleg-

munka

készítés szempontjából használhatatlan, de az eredmény megállapítását gátolja az utólagos helyesbítések rendszere is. Az utóbbi költségvetési évek adatait áttanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a bevételek emelkedése ellenére is 75—76 millióra tehető annak az állandó hiánynak az összege, amelyet a kormánynak pótolni kell. Az őszi leértékelések következtében az állam külföldi tartozásai csökkentek ugyan, de az értékcsökkenések figyelembevételével az összes adósság állaga 1931. júniusához viszonyítva emelkedett. Legutóbbi adatok szerint a hosszúlejratú belföldi adósságok 5 millióval csökkentek, viszont a rövidlejratúak 44 millióval emelkedtek. A kormány tehát pénzműveleteinek biztosítására folytatja a kincstárjegypolitikát és azokat a lehetőségeket, amelyeket a transzfer rendelet számára biztosít. Figyelembe kell vennünk az is, hogy a jelenlegi eladósodásunk következtében a kamat- és tőkeszolgáltatások miatt az csak fokozódhatik és így a kormány kénytelen lesz belföldi hitelforrásait továbbra is igénybe venni. Ennek egyik következménye az, hogy nem fordulhat szembe a nagytőkével, amely elsősorban áll a rendelkezésére. A tőke pedig minden körülmények között igyekszik a jelenlegi helyzetet stabilizálni és minden eszközzel támogatja a kormányt. Abból a 45 milliós belső kölcsönből, amelyet 1933-ban még Imrédy vett igénybe a gyárpar 25 milliót adott, míg a többit a biztosítók és a nagybirtokosok jegyezték. A kölcsönt már egyszer prolongálták és most a kedvező költségvetési évben elhatározták, hogy egy félévi részletet vagyis az egész kölcsön 12.5%-át visszafizetik, míg a hátralékot ismét 2 évre prolongálják. De mindennek ellenére is a Magyar Gyárpar egyik számában a következőket olvashatjuk a 180 milliós osztrák beruházási kölcsönnel kapcsolatban: „a szociális bajok enyhítése és ami ezzel összefügg, bizonyos veszélyes politikai agitáció által szított elégedetlenség leszerelése lebegett az osztrák kormány előtt, amikor akcióhoz látott. A belpolitikai helyzet alakulása nálunk még komolyabb veszélyeket rejt magában, mint Ausztriában” és ezzel már jelzi is, hogy hasonló kölcsöntől nem idegenkedik. Pedig a gyárpar viseli az adóterhek nagy részét is. Abból a könyvből, amelyet Fellner Frigyes most adott ki kitűnik, hogy az adóterhekből 2.33% esik a mezőgazdaságra, 80.04% az iparra és bányászatra, 9.39% a kereskedelemre. De nemcsak az ipari nagytőke siet a kormány segítségére, hanem a banktőke is. 1933-ban a kormány pénzkészletének kiegészítése céljából 10 milliót bocsátottak a fővárosi bankok a pénzügyminiszter rendelkezésére. A 10.000/1935. M. E. számú rendelet, amely a gazdasági adósság rendezéséről szól, Éber Antal számításai szerint 187.6 milliójába került a bankoknak, amelyből 127.3 millió a kamatveszteség, 18.5 millió a tőke és 25 millió egyéb veszteségre megy. De azért már eredményes tárgyalások folynak az 1000 holdnál nagyobb birtokok adósságának rendezésére is és állítólag már csak a végrehajtási utasítás hiányzik.

Ez a függő helyzet határozza meg a kormány politikáját. Stern Samu a felvetett zsidó kérdéssel kapcsolatban írja, hogy szociális és gazdasági reformokra a „leromlott gazdasági helyzet nem adja meg a módot” és ezt a megállapítást magáévá teszi a kormány is, hiszen ez

nem a bankvezér egyéni álláspontja. A kormány törekvései egyrésztől tehát oda irányulnak, hogy az államhatalom legteljesebb kiépítésével biztosítsa a belső rendet, másrésztől a jobboldali kilengések baráti elnézésével korlátok közé szorítsa a még nagyrészt zsidók kezén lévő nagytőkét. Ennek következtében a két arcú politika egyetlen határozott útja a teljes autarkiaira való törekvés és a kisebb ellenállású, de még mindig nagy sajtóval rendelkező ú. n. liberális-kereskedelmi tőke hatalmának a megtörése; ipartámogatással szemben, kereskedőellenes politika és a szövetkezetek támogatása. Ezenkívül az érdekképviseleti rendszer kialakításával, annak a rendi államnak a megszervezése, amelyben csak a megbízható elemek érvényesülhetnek. Bornemisza Géza ennek az elvnek a legpregnansabb képviselője. Az ipari zárt szám után a városépítési javaslatban általános felhatalmazást kért a kereskedelem-ügyi és iparügyi kormány részére az építőipari jogszabályok rendezésére, amely már a tulajdon feletti rendelkezés korlátozását is jelenti, úgyhogy a Gazdasági Világ a maga részéről indokolt ijedtséggel állapította meg, hogy „ilyenformán nemcsak a háziingatlan tulajdonjogának direkt korlátozása, de indirekt megszorításával is számolni kell.” Ezek a törekvések arra irányulnak, hogy a kormány egyre több pozíciót hódítson el a tőke zsidó birtokosaitól, viszont őt magát az a veszély fenyegeti, hogy az így felszabadított szélső jobboldali erőké lesz a döntő szó.

A szélsőjobboldal most csatasorba állította az ifjúságot. A diplomás ifjúság elhelyezése a kormány egyik legfőbb gondja és úgy látszik, hogy ebben a kérdésben a gyáripar a probléma elodázására törekszik. Bizonyára világosan látja, hogy a segítségnek ez a módja az eddig felépített gazdasági bürokrácia belső szerkezetét minden átmenet nélkül egyszerre változtatná meg. A másik oldalon is felismerték, hogy ez a kérdés egyáltalában nem olyan egyszerű és a német helyzettől eltérően, annyiban speciálisan magyar, hogy itt a gazdasági pozíciókból a zsidóság vezetőrétege nem szorítható ki máról-holnapra. Makkai János az Új Magyarország husvétii számában „Az ötszázak útja” című cikkében úgy értelmezi a problémát, hogy a külsőleg szociális kérdés — hatalmi kérdéssé változik. „A bankhoz és iparvállalathoz bevezényelt keresztény fiatalember — írja Makkai — kiszoríthat állásából esetleg egy szegény és a karrierre alkalmatlannak bizonyult zsidót, de ahhoz, hogy a vezérigazgatót kiszorítsa, évtizedes fejlődésre van szükség s emellett gazdasági életünk teljes megváltozására.” Ilyen körülmények között tehát érthető, hogy a GYOSZ a kérdést elodázza. Az ellene hozott vádak cáfolatául mindenesetre kiadott egy jelentést, amely szerint a gyáripar 1935-ben 210 diplomást vett fel, a textilipar még külön 150-et. A felvettek előrehaladásának vizsgálatára megindított kontroll adatai szerint 1936-ban a felvettek 55%-nak jövedelme 120—250 pengő között mozgott, 10%-nak pedig 250—400.— pengő volt a fizetése. Kissé szembe-tűnő a fizetéskategóriák közötti nagy különbség, ami az adatok világosságát elhomályosítja és arra enged következtetni, hogy a fizetések sokkal közelebb állnak a 120 pengőhöz, mint a 250-hez, sőt az Egyetem Híradó csak 80.— pengős állásokról tud. A gyáripar most újabb

munka

350 diplomás elhelyezését vállalta, míg a bankok 150-t. Az ötszáz ember kiválogatása egy 1600 nevet tartalmazó listából történik, tehát az elhelyezhető % aránya 31%-t tesz ki. Megállapíthatjuk, hogy szakemberekben hiány van, kevés például a bányász, vegyész és gépészmérnök. A fejlett textiliparú ország műegyetemén például egyáltalában nincs textilvegyészeti tanszék, úgyhogy annak felállítását most határozta el Buday-Goldberger Leó, vállalván a fennartással és az alapítással járó költségeket is. Szakemberek hiányában a magángazdaság tehát csak irodákban tud diplomásokat elhelyezni, az adminisztrációban jártas szakemberek terhére. De a most lebonyolítás alatt lévő akciónál kiderült, hogy a jelentkezők a felvételi vizsgák alkalmával nem ütötték meg a Tébe által kívánt „minimális mértéket” sem és így a felajánlott állások még mindig betöltetlenek. A nagyrészt középosztálybeli ifjúság, különben sem szívesen helyezkedik el a magángazdaságban és az ú. n. gyakorlati pályákon, hanem elsősorban az államnál és a városnál akar elhelyezkedni. Ezt bizonyítják azok az adatok is, amelyeket Áfra Nagy János közölt a Magyar Szemlében. Ezek szerint az 1933/1934. évben a főiskolákra képesítő tanulók száma 84.382 volt, míg a gyakorlati középiskolák — mezőgazdasági, bányászati és ipari szakiskolák — tanulóinak létszáma mindössze 5915. Azok az ipari szaktanfolyamok, amelyeket a felsőipariskolák rendeznek teljesen néptelenek és amíg például 1930-ban az érettségizett iparostanoncok száma 300—340-et tett ki, addig évente 10.000-re becsülhető az érettségizettek száma. A keresztény középosztálybeli ifjúság mentalitására egyébként jellemző, hogy egy 1924/25-ben végzett adatgyűjtés szerint a budapesti iparostanoncok körében a zsidó vallásúak 61%-a, a középiskola I—VIII. osztályából kilépve indult el ipari pályára, míg a katolikusoknak csak 27%-a és a protestánsoknak csak 31%-a végzett elemi iskoláknál magasabb fokú tanulmányokat. Az arányszámok ma talán magasabbak, de a feleketek közötti százalékos eltolódás aligha változott. Nagyon érdekes az is, hogy a középosztálybeli ifjúság problémája mellett alig beszélnek az egyetemokről osztály-*numerus-clausus* következtében kiszorult állástalan *kisgazdafiúk* problémájáról. Antalffy Gyulának a Népszavában közzétett adatai szerint az ország lakosságának 51,8%-át kitevő östermelők közül csak 8% szerepel főiskolákon, ami azután azt eredményezi, hogy a vidéki városok érettségizett állástalanjainak 80%-át „kisbirtokosok érettségiig vagy egy-két egyetemi félévig eljutott gyermekei adják” — akik — „két-három hónapot dolgoznak évente, mint városházi *kisegítők* havi 30—40 pengős fizetéssel.” A városok tehát a sokat hangoztatott ifjúságelhelyezésből egyáltalában nem veszik ki a részüket és a főváros például 1931/1937-ig 117 mérnököt alkalmazott, ezek közül 59 került státusba, gyakornok pedig 38 lett. 1932/1936. időközben, tehát 4 év alatt 50 hivatalnokot vettek fel, amelyből a státusba mindössze 5 került. Abból a terjedelmes memorandumból, amelyet az ideiglenes alkalmazottak a főváros elé terjesztettek kiderül, hogy vannak olyan tisztviselők, akiket 12—14 évnyi szolgálat után sem véglegesítettek.

Az ifjúság megmozdulása tehát indokolható volna, ha határozott és konkrét követeléseik érdekében indítanák meg harcaikat és megmoz-

dulásuk mögött nem politikai pártok hatalmi aspirációi állanak. Az 1932-es adatok szerint 497 bajtársi egyesület működik 121.390 taggal és emellett a taglétszám mellett az ifjúság, mint döntő politikai tényező jön számításba. Minden párt igyekszik az ifjúság helyzetében és létszámában rejlő erőt kihasználni. A szociáldemokrata párt kerületi vezetőségének soraiban ugyanúgy előretörték, mintahogyan Bethlen István is, a Tisza körben tartott beszédében az ifjúságot hívja meg az exkluzív falak közé: „ennek a körnek ki kell nyitni a kapukat azelőtt az ifjabb nemzedék előtt, amely ma már érett korba lépett, de amelynek jórésze céltalanul és iránytű nélkül bolyong.”

Az ifjúság befolyásolásánál, mint két főérdekesoportt elsősorban a két nagy egyház jöhet számításba. Itt megjegyezhetjük, hogy a két egyház mindeddig meglehetősen ellenségesen állt szemben egymással. A totalitásra törekvő és valamikor vezető katolikus egyház nem jó szemmel nézi a protestánsok előretörését. Most azonban az ellenségeskedés alábbhagyott, ha teljesen nem is szűnt meg. Bangha páternek a Magyar Szemlében megjelent „keresztények uniójáról” szóló cikke nyomán a presbiterek társaságának vacsoráján Darányi miniszterelnök és Ravasz László püspök is az „egymás ellen való harcok” felfüggesztését sürgette. Felismerték azt a tényt, hogy a horogkereszt uralma nem fér össze az egyházak hatalmával és a nemzeti pogányság eszméje mellett a papság befolyása nem kívánatos. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a papi rend általában szembe fordul a fasiszta törekvésekkel.

Kétségtelen, hogy az egyházak még ma is befolyásolják az ifjúságot, de az egyre nagyobb szerephez jutó egységesítő törekvések már felekezetre való tekintet nélkül, nem egyházi célok érdekében indultak meg.

Az egységesítő törekvések alap gondolata, amely a szegedi Bethlen Gábor körből indult ki az, hogy a magyar faj sorsa egybeesik a magyar falu és tanya sorsával. Ebből az alap gondolatból indultak el azok a „szociográfiák” is, amelyek ma annyira divatosak és így vette kezdetét a falukutatás. A Budapesti Egyetemi Settlement múlt év október végén országos kongresszust hívott össze, amelynek középpontjában a falumunkát végző fiatalság problémája állt és amelyen képviselve voltak valláskülönbség nélkül majdnem az összes ifjúsági szervezetek az Emericánától kezdve a Turul Munkatáboron keresztül a Piarista öregcserkészekig. Meg kell azonban mondanunk, hogy az ifjúság éppen 25—30 évet késett el, mert a Huszadik Század már nagyon régen hirdette ezt az összefogást. Azok a szociográfiák, amelyek a lap hasábjain megjelentek nem merültek ki az adatok színes riportszerű feltárásában és a falu „felfedezésében”, hanem komoly tudományos alaposággal az ok és okozat közötti összefüggés szociális vizsgálatával már magát a megoldást is körvonalazták, amely alapul szolgálhatott egy egészségesebb politikai folyamat elindulásának. Bosnyák Béla például a Huszadik Század 1912. februári számában megjelent nagybárádi parasztokról közzétett szociográfiájában gazdaságilag egyáltalában nem indokolható nyomorúság okait kutatván megállapítja, hogy a nép tömegnyomora elsősorban óriási kultúrátlanságával van összefüggésben.

„Ezen a földön az iskoláknak teljesen helyettesíteni kellene a családot — írja —, hol nemcsak betűvetésre, hanem főzésre, mosásra, tisztaságra, szántásra, vetésre, fejésre s mindenre, amire ebben az életben csak szükség van meg kell tanítani a gyermeket. Ide nemcsak iskolák kellene, hanem egészen különös rendszerű iskolák, amelyek a vidék szomorú viszonyaihoz alkalmazkodjanak”. A népiskolák ilyen reformjától még ma is nagyon messze vagyunk, sőt maguktól az iskoláktól is. Az ifjúság ezen a téren még sokat követelhet az állásalan tanítók ezrei érdekében is. Hiszen azon a jogászkongresszuson, amelyet az ifjúság szervezete hívott össze dr. Surányi-Szortsik János is megállapította: „a községi autonómia hanyatlása nemcsak a központi hatalom mindenkor érvényesülő befolyásában keresendő, hanem abban is, hogy a falu a maga kultúrátlan és gazdaságilag szervezetlen, sokszor széthúzó társadalmával nem volt képes megbirkózni azokkal a hatalmi befolyásokkal, melyek sokszor káros politikai tendenciát érvényesítettek az autonómiával szemben.”

De az ifjúság falu felé fordulását nem ezek az okok eredményezték. A mindinkább jobboldali befolyás alá kerülő ifjúság politikai aspirációit csak a parasztságon keresztül érheti el. A parasztság látókörét az évszázados földhözkööttség és a tudatlanság minimálisra szorította le. Nem lévén kritikai képessége könnyen hívő, aminek következtében kész prédája minden szélsőséges, szuggesztív erejű és misztikus — lényegében reakciós — agitációnak. Családi és társadalmi berendezkedésük még mindig a rendiség jeleit mutatják és laza összetételüknel fogva az osztályon belül is nagy egyenetlenségeket lehet teremteni.

Kitünő talaj tehát a fasizmusra hajló ifjúság próbálkozásainak és nagy agitációs lehetőség a város ellen. A most megelégnülő tevékenységet kifejtő jobboldali csoportok, amelyeknek élén a Nep Marton-szárnya, a Csilléry-féle kék kereszt mozgalom és a nyilaskeresztesek állnak, egységesen állították csatasorba a Turul szövetségbe tömörült ifjúságot, amelynek vidéki zászlóbontásainál a már együttműködő csoportok felvonulása egyáltalában nem lepett meg senkit.

Ha most vizsgálat tárgyává tesszük ezekkel a csoportokkal ellentétes politikai erőket, akkor elsősorban a Független Kisgazdapártot kell megemlítenünk. A párt vezére Eckhardt Tibor veszélyes ellenzékét jelent minden olyan kormány részére, amelynek nem ő a miniszterelnöke vagy amely nem támaszkodik arra a hatalmi bázisra, amelyet a párt ma kétségtelenül jelent. A párt látszatra ma is hű — legalább is elvileg — ahhoz a politikához, amelyet elindulásakor zászlójára írt: földbirtok-reform, általános választójog és a bürokrácia letörése. Elindulásakor a gazdaságilag lehetetlenné vált ellenforradalom felváltásának gondolata jutott előtérbe. A hatalmat a mérsékelt elemeknek akarták biztosítani. Azóta bebizonyosodott, hogy a túlzott nacionalizmus nem az összeomlásra vezetett, hanem a viszonyok bizonyos fokú konszolidálását hozta magával.

Eckhardt elindulása a súlyos adókat és az agrárrolló nyomását túlságosan érző kisgazdák között talajra talált és a magyar politikában a párt komoly tényezővé fejlődött. A szervezkedés erőteljessé válása

következtében Gömbös sorompóba állította a közigazgatást, amire az ellentét a két vezér között kiéleződött és azok, akik valamikor együtt indultak el a „fajvédő politika” égisze alatt, engesztelhetetlen ellenfelekké váltak. Gömbös erőszakos közigazgatási fellépése nem hozza meg a várt eredményt, úgyhogy előbb a népszövetségi főmegbízotti állást kínálja fel Eckhardtnak, majd amikor ez sem használt, a Marton-féle szervezési sémát vezették be, amelynek következtében Marton Béla és csoportja túlzott hatalomhoz jutott a Nep-en belül.

1747

A két párt tehát összeütközött, elsősorban a politikai hatalom kérdésében és csak másodsorban elvi és módszerbeli különbségek következtében. Eckhardt kénytelen volt agitációjában a kartelek elleni harcot is felvenni, ami viszont nem hozta meg számára a tőke feltétlen támogatását Gömbössel szemben. Mindenesetre Eckhardt szereplése következtében alakult ki és erősödött meg a mai magyar „középpárt”, amely egyelőre erős ellenfelet jelent a Marton-féle csoportok törekvéseinek. A múltban talán Eckhardt kormányra jutása engedményeket hozott volna a középrétegek felé és liberálisabb szellemet a rendi törekvések épségben tartása mellett is, ma azonban a politikai hatalom kérdésének túlzott előterébe kerülése következtében a döntés Eckhardték kezébe került és épen ezért végső állásfoglalása bizonytalan. Erről az állásfoglalásról nem kaptunk tiszta képet a most elhangzott pápai beszédből és azokból a husvétii vezércikkekből sem, amelyek Eckhardt tollából a „Magyarországban” és a „Magyarságban” megjelentek. A parancsuralmi rendszer határozott visszautasításával egyidejűleg a szabadságjogok széleskörű kiterjesztéséről nem hallottunk semmit, de a numerus clausus szükségességének hangsúlyozása mellett ilyen mondatokat is olvashattunk a Magyarságban megjelent vezércikkben: „ami építő gondolat a nemzeti szocializmusban foglaltatik, azt maradéktalanul magaménak vallottam és fogom mindig vallani.” A bizonytalanságot elősegíti az a tény is, hogy Gömbös halálával megindult Marton-féle mozgolódással kapcsolatosan sokat emlegetett Bárczay-féle gazdasági csoport élénk kontaktust tartott fenn Eckhardttal is és mint annak idején Eckhardt kijelentette, ez a kapcsolat nem is volt újkeletű. A Marton-csoport, amely Gömbös halála után megalakuló kormányban magának követelte a belügy, igazság- és kereskedelemügyi tárcákat a „közép” állásfoglalása következtében kénytelen volt visszavonulni. És amikor a frakció a közelmúltban az ifjúságon és a Moven keresztül ismét érvényt akart szerezni politikai törekvéseinek, Eckhardt állásfoglalása következtében megint deferálni volt kénytelen.

A mozgalom egyelőre elcsendesedett, a jobboldali sajtó hangja mérsékeltebb lett és az ifjúsági tüntetések megszűntek, a márciusi izgalmak lecsillapodtak. Az ifjúság ma megint két részre szakadt és a „márciusi front” körül csoportosult alakulatok az újjáéledt Bartha Miklós Társasággal együtt, követeléseikben a demokratikus reformokért szálltak síkra. Ennek a mozgalomnak az irányát vagy következményeit ma még nagyon nehéz megítélni. Követeléseik valószínűleg nem fedik azokat a célkitűzéseket, amelyek majd mozgalmukat végső fokon meghatározzák. A csehországi magyar kisebbség most megindult lapjában

munka

az „Uj szellem”-ben Szabó Zoltán a „Tardi helyzet” szerzője a jobb és baloldaltól értekezik és a következőket írja: „merem állítani, hogy igaz ember ma csak az lehet, aki nem tud habozás nélkül csatlakozni. Sem ide, sem oda.” Ezzel a megállapítással most nehéz lenne vitatkozni, de a megállapítás széles lehetőségeket rejt magában és hasonlít azokra a féligazságokra, amelyek a maguk határozatlanságában nem a haladást, hanem a fasizmust szolgálják. A külpolitikai események, amelyek most ismét összekuszálták a „tisztánlátókat”, arra engednek következtetni, hogy Középeurópában a német vezetéssel megteremtett „lövészárók” szövetséget, olasz vezetés váltja fel, amely a Berlin-Róma tengely fenntartása mellett biztosítja magát Németországgal szemben is.

Belpolitikai viszonylatban a Marton-csoport visszahuzódásával egyidejűleg következett be Középeurópában a német kísérletek sikeretelensége is és az a nyilatkozat, amelyet Kánya külügyminiszter a külföldi újságírók sajtóösszejövetelén tett, úgy látszik szakítást jelent az eddigi gyakorlattal. A Bécs-Prága tengely felvetődése, ha nem is válik valósággá, mégis komoly politikai ütőkártya, amit a szélső jobboldali sajtó élénk tiltakozása is bizonyít.

Ezek után néhány szóban még meg kell emlékeznünk a szociáldemokrata pártról is, amely annak ellenére, hogy pártszervezeteinek taglétszáma megsokszorozódott, politikai befolyását elvesztette. A defenzív politika, amelyet a párt már évek óta követ azzal jár, hogy a kezdeményezést átengedi másoknak. Ennek viszont az a következménye, hogy olyan törekvéseket támogat, amelyek végső fokon nem esnek a párt célkitűzéseinek vonalába. Ma már talán — legalább elméletileg — nincsenek illúziói és a Szocializmus legutóbbi számában számol azzal is, hogy Eckhardt esetleges kormányra jutása után sem következik be lényeges változás. A magyar pártnak és vele együtt a középeurópai pártoknak sem sikerült megoldani azt a régi és nagyon fontos kérdést, hogy a szervezeteket olyan irányban reformálják meg, amely a tagok minél szélesebb körű bevonását és politikai aktivitását tenné lehetővé; másrészt pedig még mindezideig nem sikerült azoknak a haladó és radikális elemeknek a megszervezése sem, akik hajlandók a párton kívül állva is annak munkáját támogatni. Nem tudunk arról, hogy a most lezajlott XXXI. kongresszuson ezeket a kérdéseket behatóbban megvitták volna.

Ma minden párt, ide számítva a politikailag nem nagyon jelentékeny polgári ellenzékét, valamint az egyesült kereszténypártot is — a keresztény pártok egyesülésével a katolikus centrum erősödött meg Csilléryékkel szemben — a mai helyzet fenntartására törekszik. Bethlen István is ezt a célt látszik követni, akinek hatása a maga párt nélkülségével is számottevő. A helyzetet tehát tökéletesen illusztrálja az a karikatúra, amelyen az ellenzék vezetési terdenállva és imára kulcsolt kézzel kéri a miniszterelnököt, hogy maradjon a helyén. Egyelőre marad is. Mi a legközelebbi jövő, azt nem igen lehet tudni. A magyar politika hangulata egy árnyalattal még inkább jobbra fog tolni, de nem valószínű, hogy jönnének az „új barbárok” — mint ahogy ezt az Egyetemi Híradó, legutóbbi számának vezércikkében írja.

Farkas Ödön

Juhász Gyula verseiből

1749

MAGAMHOZ

*Fiam, ne félj, ha néha szükös utcák
Előled elveszik a kék eget
S üres, kopott szobák nagy mélabúját,
Mint zubbonyát a munkás, felveszed.*

*Fiam, ne félj, ha bús esők kimosnak
Szívedből mindent, ami fény, derű,
Ha verkli szől borús napján a gondnak
S lelkedben eltört minden hegedű.*

*Fiam, ne félj! Mély óráid malasztja
Legyen veled! Emléke annyi napnak,
Mikor belőled csók és vers fakadtak.*

*Fiam, ne félj. A nagy égboltozatra
Fölírva minden, mi szép ideleenn
És benned, mint rab él a Végtelen!*

ELÉGIA

*A régi Anna jár ma
Emlékek pitvarába,
A régi Anna szépül
Múlt májusok ködébül.*

*Nem fáj már szökesége
Azt mondom néki: Béke!
Szép volt a kin, az álom.
De nem lett ő halálom.*

*Emlék lett, édes, ékes,
Refrén örök zenéhez,
Mely földi vágyaimbul
Szűz csillagokba indul...*

Juhász Gyula 1883-ban született, meghalt 1937-ben. A hírhedt és később híressé vált *Holnap* című antológiának, amely 1908-ban jelent meg, legszemélytelenebb és egyben legsajátosabb lírájú költője. A Nyugat elindulásakor nemcsak kéziratait bocsátotta a szerkesztő rendelkezésére, de a szervező munkából is kivette részét — mindazonáltal soha sem tartozott kimondottan a nyugatosok zárt köréhez. Verseinek nagyrésze a Hét-ben, Uj Idők-ben és a haladó szellemű napilapokban jelent meg. Kritikusok és olvasók általában nagyrabecsülték, de a tárgyaltalan szomorúság mélységeiben fogant és szemérmesen halk versei soha sem jutottak be a tömegek köztudatába. Mint ember s mint költő is tragikusan magányos maradt. Hasonlóan Gulácsy Lajoshoz. Mindketten befelé fordult tekintettel vándoroltak át a földi téreken, mindig szomorúak voltak és mindenki számára megvigasztalásul szolgáltak művészetükkel. Hálás megemlékezésül közöljük Juhász Gyula egy szonettjét és egyet a híres *Anna*-versek közül.

munka

Éjszaka

Mint a gyermek, kit erdőben hagytak egyedül s a ránehezedő csendben rémülten keresi az utat, új és új ösvényre fordul, majd visszatér oda, honnan kiindult, s hol merengve nézi a fák lombjai közül pirosuló alkonyi eget, hol ismét nekivág az ismeretlen cserjéknek, melyek tépik és szaggatják ruháját, véresre sebzik testét s köréje fonódnak, mint ellenség — ezekben az időkben, így érezte magát. A leikére ránehezedett az elfojtott sóhajok és elhallgatott szavak rettenetes csöndje, s az a hangos, nagydobos és fegyverzörgető lárma, mely az uccákon s a tereken uralkodott. Egyenruhákat lehetett látni mindenütt, zászlós csoportokat, amint megrészegegyedve — ki tudja mitől — harsogva s követelőzve jártak a várost. Azok, akik nem tartoztak közéjük, némán fordultak be házaikba, s az ablakokon leengedték a redőnyöket. A régi rend barátaira halál leselkedett, nyers, kiméletlen és barbár halál, éjszaka törték be a polgárok, munkások s parasztok házaiba, hogy elhurcolják a kiszemelt áldozatokat. A nagy erdő melletti rétét, hová vidám majálisra rándultak ki ezelőtt a gimnázisták s a leányinternátus növendékei szöges drótkerítés zárta körül, munkások, vasuti tisztviselők s öreg ügyvédek építettek ott faházakat s majd mindennap növekedett a kerítés mellett nyitott mezei temető.

Később, hogy múltak a véres és népünnepes hónapok, ritkultak az éjjeli látogatások, nem jártak már katonák az iskolába, hogy elragadják a magyarázó tanárt diákjai elől, s a gépek is rendszeresebben dolgoztak a gyárakban és nem hasztalanul.

Thomas némán szemlélte ezekben az időkben a város életét és szinte úgy, mint akit az események nem érinthetnek közelről. Valóban apja sohasem volt a régi rendszer híve, s ha a nagy fordulat előtt néhány hónappal nem végez vele a váratlan agyvérzés régi diófa íróasztalánál, mely mellől már évtizedek óta vezette mereven, mint egy bálvány, vagy katonatiszt, az öröklött családi csavargyárat, biztos, hogy nem változott volna körülötte semmi sem. Thomas akkor alig egy éve, hogy visszatért az egyetemről. Sohasem politizált, szorgalmas, tanulmányainak élő fiatal mérnökember volt, józan egészséges hajtása a két-évszázados családfának.

S most mégis, ebben a lassan elülő földrengésben, úgy tünt, mintha elveszítette volna egyensúlyát. Az emberek körülötte alig változtak. Egy-két osztálytársáról tudta, hogy végzett velük a forradalom, de hát ezeket sohasem szerette. Igazi barátja tulajdonképpen sohasem volt, munkatársak vették körül, valamikor diákok, most mérnökök, munkavezetők, könyvelők — mind az apjának emberei, s az apja jól megvágta, kit *parancsol* maga mellé. Az öregúr halála, mintha lélegzethez engedte volna jutni ezeket az embereket, de Thomas mindjárt a díszes és mégis rideg temetés után alighogy megbeszélte a legfontosabb ügyeket az iroda s a műhelyek vezetőivel, rövid mondatokban tudtára adta mind az alkalmazottaknak, hogy nem változik semmi, s ő ott folytatja apjának munkáját, ahol az hirtelen abbahagyta. A gyár rendezett viszonyok között dolgozott, csavarait évtizedek óta jól ismerték, az állami vasutaknak egyik legrégebb szállítója volt. Thomas, ahogy a gyászszer-

tartás után átvizsgálta a könyveket s feljegyzéseket, mindent a legnagyobb rendben talált. Tudta ezt előre: az öregúr igazgatása alatt nem fordulhatott elő semmi fajta hanyagság. A végrendeletet is felbontották a közjegyzői irodában, Eberhardt Günther gyártulajdonos egész vagyonát a fiára hagyta, néhány biztos és merev tanító szó kíséretében s a meghagyással, hogy bizonyos összeget fizessen ki a Hadirokkant Intézetnek s a Gyári Munkások Özvegyi Alapjának. Thomas, akit mióta élt gazdagság vett körül, sohasem értékelte a pénzt. Apja nyomán a kötelességteljesítés s a munka volt ideálja, ha ugyan ilyenről beszélni lehet. Hogy millomos lett, tudomásul vette, oly egyszerűen s minden örömmel, mint mikor nagykorúsága napján apja átnyújtott 200.000 márkáról szóló hadikölcsönkötvényt, ami anyai öröksége volt, s nem vehetett rajta egy villamosjegyet sem. (Az édesanyja a háború alatt halt meg, fiatalon és hirtelen. A városban úgy tudták a férje kényszerítette, hogy önkéntes ápolónőnek jelentkezék a városi járványkórházban. Ott pusztult el alig egy hónapra rá.)

1751

A családi sírbolt vasajtaja bezárult Eberhardt Günther mögött, de fia előtt az élet nem tárt fel új kapukat. A magányos ház a régi bejáratos városban sok régfeledt arcot látott a gyász első napjaiban, de Thomas útját a ház s a gyár között rég kimérte már apja, biztos és egyenes lépésével. Polgárok és munkások köszöntötték őt ezen az úton épp oly tisztelettudóan, mint ezelőtt apját, s valóban csak a kitörő forradalom változtatta meg a mindennapi ucca képét. Thomas igyekezett közönyösen elhaladni az új jelenségek mellett s begyakorolt, talán már vérévé vált parancsteljesítése megakadályozott minden ellentétet, mi az új kormányval szemben mutatott közömbössége miatt előállhatott volna. S mégis, nyugalma, szinte láthatatlanul s csak lelkének legmélyén, megbillent. Nem kapta el a felizgatott tömeg láza, sem a megalázottak s megfélemlítettek dermedtsége nem teperte le. Valami úzottság képzelete fogta csak meg s kezdette ki lassan idegeit. Érveket keresett s bizonygatni kívánta magának hol a közállapotok javulását s a népi igazság diadalát, hol azt a nyilvánvaló körülményt, hogy mindez őt sem egyéniségében, sem egzisztenciájában nem érinti. S míg munkáját változatlanul végezte, s egy szemlélő semmi fordulatot életében nem láthatott, valójában megbomlott már mindaz a kapocs, ami őt e mindennapokhoz az ősök évszázados polgári tradíciójával hozzáfűzte.

S mintha ekkor megérezte volna azt, hogy egyedül áll a világban. S oly természetes volt, hogy egy este elment a kaszinóba, hová évek óta csak a nemzeti ünnepekkor tette be a lábát. Meglátogatta egy távoli nagynénjét is, negyvenév körüli özvegyasszonyt, ki a városka polgári up-to-date fiatalságának vezére volt. Bár pozícióját megnyirbálták a nagy felfordulást követő változások s az, hogy társaságának tagjai közül többen kikerültek a városvégi mezei táborba, mégis eredete s befolyásos barátai megvédték minden inzultustól, s találékonysága hamar újra maga köré gyűjtötte a „társaságot”. Ide került ehhez a nénjéhez Thomas, egy vasárnap, s lassan, amint a távoli külső világ fordulása megzavarta belső egyensúlyát, úgy kereste mindinkább a menekülést a maga magánya elől új barátai közt.

S most, hogy újra itt ül közöttük a város legszebb mulatójában,

munka

a virágos asztalnál már nem idegen jövevény, de idetartozó régi barát. A barna magas hölgy az asztalfőn már azt szeretné, ha sikerülne a titokban kitervelt házasság lánya s Thomas között. De a fiatalember ma különösen némán ül a szőke kis Trude mellett, mintha ott sem lenne, messzire bámul s nem nézi a lány hosszú szempilláit. Ma, ahogy hazatért a gyárból, az úton egy feketébe öltözött sápadt arcú asszonnyal találkozott. Megismerte: egy tanárjának volt a felesége. Matematikára tanította Thomast Franz Knoteck, barátságos emlékű, öregedő szelid kis tanár s a felesége feketébe öltözött ma délután megállította Thomast az úton. Ő köszönt és megkérdezte: mit csinál a tanár úr, de az asszony nem válaszolt. Akkor látta meg Thomas, hogy az asszony keskeny ajka betegesen sápadt, épp úgy mint egész arca, s a szeme konokul és mozdulatlanul néz a szemébe. Thomas szavak után kapkodott, valamit mondani akart és... és akkor az asszony halkán, de érthetően, hangjában minden ereszkedés vagy emelkedés, kétségbeesés vagy gyűlölet nélkül kimondotta a mondatot:

— Te is gyilkos vagy...

Thomas állt szédülten és értelmetlenül, de az asszony már ment tovább s ahogy ő utána nézett s látta a könnyű alkonyati szíben meglebbenő gyászfátyolokat, átgondolt egy pillanat alatt mindent. Az, amit megbolygatott lelke az utolsó hónapokban eddig érzett, szavak nélkül, űzött s mégis távol az eseményektől, az egyszerre most mind kivirágzott. Véres és gyászos volt ez a virág s a nevét a fekete ruhás sápadt asszony tagolta: Gyilkos.

A fiatalság vidám — egy szólam volt ez, mely évszázadok óta vándorolt a városkában szájról-szájra.

— A fiatalság vidám — gondolta a magas, barna hölgy az asztalfőn s szerette volna ezt odakiáltani Thomas felé.

— A fiatalság vidám — mondta halkán Trude — de én megértem a hallgatag embereket is.

Thomas odafordult most hozzá, megsimogatták a lány szavai s mintha valóban megértené őt szomszédja, elűzte a délután tolakodó emléket. Szavakba kísérelte összefogni napjai szomorúságát. De még nem is mondta ki az első szót, a mozdulata oly őszinte vallomásszerűen magát megmutató volt, hogy Trude elérkezettnek látta az időt s lebecsájtotta hosszú szempilláit:

— Én szeretem a hallgatag embereket.

És ekkor megjelent egy hallgatag ember az ajtóban. Mert hallgatlanság és konokság volt az egyenruhás férfi arcára írva s felsőbbségnek érzése.

Trude és Thomas háttal ültek feléje, nem vették észre, de megéreztek a teremre hirtelen rászakadt dermedtséget. Körülnéztek. Az ajtóban az egyenruhás ember is körülnézett. Aztán gyors és nagy lépésekkel asztaluk felé közeledett.

— A fiatalság vidám — akarták mutatni az asztalnál, de erőltetett nevetésük, pohárcsörömpölésük hirtelen megszakadt. Az egyenruhás férfi megállt Thomas mellett.

— Thomas Günther?!

A fiatalember testét izgalom bilincselte meg, alig tudta kiejteni rekedten az igen-t.

— Búcsúzzon el a társaságtól és kövessen.

Az asztalnál senki sem kérdezett egy szót sem: miért, hogyan, mi jogon? — régen elavult kérdések lettek volna ezek. Thomas meghajolt az asztal felé és szinte gondolat nélkül elindult az egyenruhás férfi oldalán.

*

Az életünk kiszámított és végzetszerű. De a végzet beteljesedését ismeretlen erők formálják és a véletlenek sorsunk eszközei. Ki tudja mikor lép be életünkbe egy váratlan idegen, hogy magához kapcsoljon örökre? Két ember találkozik, nem keresték egymást, nem élt a vágy egyikben sem e találkozás iránt, s ime az út, melyre hirtelen egyszerre fordulnak, közössé válik, csodálatosmód és mégis egyszerűen. Van néha egy pillanat, mikor elénkbe kerül egy arc, s bennünk felvillan: ez az!

Igy találkozott Thomas Günther és Peter Brandt. A fényoszlopok éles csóvái hasították át az éjszaka sötétségét, mint valami vad ünnepeken táncoltak és cikkáztak a sugarak, autók útját és helyét jelölték meg a megelevenedett téren, mikor a két férfi meglátta egymást.

Peter Brandt a polgári fegyveres erő egyenruháját viselte, mereven s egyenesen állt mint a többiek, komor és vad tekintete azonban másnak tűnt, mint a többieké. Soffőr volt. Valaha egy gazdag gyárosnál szolgált, gyermekkorából, a városi munkásnegyed világából hozta magával a szolgálat kényszerét s a vérében, a sokszázados jobbagysors parancsát. De Péter tanult. Esti munkásiskolákban, szervezeti tanfolyamokon, régi harcos munkások végnélkül tartó forradalmi beszélgetéseiből s mi sem természetesebb, hogy fiatal, erős két markával, kemény koponyájával az elkeseredettek táborába állt. Hittel tanulta meg a jelszavakat, de a muló évek során rájött, hogy az ígéretes és akaratok megvalósítása elől ismeretlen, távolból jövő parancsok tartják vissza, az idősebbek s a többettudók habozása megöli a maga és társai feszülő erejét. A harc, amire előkészítették s amire várt, mindig elmaradt s csak arról volt szó, ki vezesse a csoportokat s hogy lehet elérni kisebb foltozásokat rongyos szolgáló életükön. Jöttek új emberek, ezek is testvériséget és gyűlöletet hirdettek, s ha amit tanítottak homályosnak is látszott, de a harc közelebbinek. S mert gazdája, a gyáros is azok közé az idegenek közé tartozott, kik ellen most harcra tüzelték, alig is vette észre, hogy sok-sok társával együtt már az új táborban küzd. S mert itt nem tartották vissza a fiatalok feszülő erejét s a gyilkolni kész dühöt, már állt is a harc s hamar megtörtént a nagy fordulat is.

A kisémmizettek uraknak hitték magukat — de ahogy kiterébélyesedtek az új idők, Peter, akit régebben megtanítottak gondolkodni s elemezni a körülötte változó világot, úgy látta, hogy nem javult meg semmi sem. A gazdag gyáros ugyan — egykori gazdája — most kerítést ácsol a városszéli mezőn, a félelmes fabarakkok körül s nem parancsol többé neki, de a parancsok nem szűntek meg s a szolgálat, talán még keservebben mint eddig, érvényben maradt. A jelszavak elhangzottak, mint

munka

az első napok pisztolylövései, ami megmaradt belőlük csak arra volt elég, hogy a diadalmas harc után távolabbi s ködösebb harcot ígértek neki. Peter már nem az idegenfajú gyárosnál volt soffőr, a polgári fegyveres erőhöz került, foglalkozása nem változott: urakat fuvarozott merre arccal s alázatosan, de a szolgálat nehezbedett s a kenyér, mit keresett, mind kisebbé vált.

Az ígéretek továbbra is dagadtak s a diadal érzése mindjobban elhatalmasodott társain. De Peter a lassan csendesedő időben megtalálta azokat a hallgatag társakat, akik, mint ő csalódottan szemlélték az eseményeket s a jövőt. Óvatosan kiújultak az esti beszélgetések, kevesebben voltak, mint régen, de a távolból ismét megérkeztek az üzenetek. S míg az ezek mámorosan és dőren mérték az utakat hatalmas katonaléptekkel, néhányan már összejöttek a munkásnegyed egy-egy lakásában, új harcra készülve.

S ekkor hirtelen, ezen az éjjelen, megérkezett a mozgósítási parancs. A város alig néhány órányira feküdt a határtól s most a váratlan parancs szerint az egész polgári fegyveres erő odakészül a gyorsan összeállított autósoron. Thomas Günther pompás új autója ott állt egy mulató bejárata előtt. Megkeresték és megkérdezték tőle, akarja-e kocsiját vezetni, vagy átadja. Peter Brandt is ott állott a sorban s a teret áthasító reflektorfényben Thomas meglátta konok és elhatározott arcát. Ez a tekintet belevájta magát a fiatal mérnök egész lényébe; nem tudta miért, úgy érezte, ez itt előtte nem egy szürke és önállótlan harcos az ezerek közül s hirtelen elhatározással vállalta: sajátmaga fogja vezetni autóját. Ugy mondta, hogy ezt hazafiui kötelességének érzi. De úgy érezte, hogy mélyebb és emberibb parancs ez. Nem tudta elfelejteni azt a konok tekintetet.

A fényszórók újra errejártak.

— Peter Brandt, soffőr. Én vezetem az első géppuskás szakasz teherautóját.

— Thomas Günther! Személyautóján követni fogja Brandtot. Mi ülünk kocsijában. Tízperc múlva indulunk a határra.

— Ismerem az utat.

Valóban ismerte jól az utat. Az utóbbi hetekben, mikor annyira kibillent egyensúlyából, gyakorta beült új kocsijába és elvezette egy-egy kínzó órában a hegyeken keresztül a határ felé. Nem is gondolkodott felette: mi üzte éppen erre az útra, de néha egy-egy nyugtalan éjszakáján elővette valamelyik rég elfeledt könyvét a könyvtár polcairól. Utalások voltak ezek, primitív társadalmak taglalásai, vagy csak képes albumok idegen országokról, ismeretlen városokról.

— Utazni — gondolta — talán ez lenne jó.

De tudta, hogy lehetetlen ez most, az új rendszer lezárta a határokat, egy hatalmas ország börtönné vált.

S most újra a határ felé vezeti kocsiját. Mellette, mögötte tisztek, előtte a hatalmas teherautó. Peter Brandt vezeti. Furcsa és ismeretlen jövőjű ez az óra. Háború lesz, vagy csak gyakorlat ez a hirtelen mozgósítás? Átmennek a határon, vagy megállanak előtte s aztán visszafordulnak, mint ahogy ő tette nem is egyszer?

Most érkeztek fel az első hegyvonulat oldalára. Itt vigyázni kell

ezen a szerpentinúton, jobbról meredek szakadék. Thomas tudja jól milyen veszélyesek itt a kanyarok. A soffőr itt előtte úgy látszik nem tudja. Vagy mégis? Mindig csak fokozza a sebességet, veszettül száguld a sötét éjszakában. És neki követnie kell. „Ne hagyja el”, ez volt a parancs. Az éjszaka sötét, a holdat elnyelték a felhők, a csillagok sem látszanak. Vajjon léteznek-e valóban még ezek az ismeretlen világok? Vagy mire ideérne hozzá a fényük, már elpusztultak mind a fényévek távlatában? Sötét az éjszaka s egy az út. Követni *azt az embert*. Vajjon igaz-e, hogy más mint a többiek? Meglehet-e látni egy pillanat alatt valakinek a tekintetében, hogy a társunk? A társunk? Miben?

Tényleg *ezt* akarja? Valóban nem tévedett? És nem lenne már semmi más lehetőség ebben a megbolygatott életben? „Gyilkos” mondta neki az a gyászoló asszony. Órültség. Ez itt a legveszélyesebb kanyarulat. Előtte a teherautó mégsem lassít. Vörös hátsólámpáját rázza a száguldás. És őt hívja ez a kis piros folt az éjszakában. Ő is ráereszti a gázt. Nem tudja milyen ismeretlen erőnek engedelmeskedik. Már nem érez semmit. A keze dermedt, az agya is megmerevedett. A pillanatok is mereven hullanak beléje. A vörös lámpa most elfordul előle. Thomas keze kikapcsolja a reflektorfényt. Valamit hall a gépek robajában. Kibálást vagy éneket? Mellette a tiszt nem vesz észre semmit. A vörös lámpa újra előtte ugrál, egy pillanatra csupán, aztán lefordul. S Thomas kocsija hirtelen lendülettel utána fordul a teherautónak a szakadékba.

Murányi-Kovács Endre

Ócskavastelep

*Vasrudak hevernek a
szeptemberi napon.
Izzó kohókról álmodnak és
testvéreikre emlékeznek, akik a
világban élnek szerteszét.
Edzett vállaikon paloták terheit
tartják.
Ivelt hidak a vad vizek és sötét
mélységek felett.*

*Rozsdamart, ócska vasrudak,
eső áztatja, szél szárítja
őket, úgy gondolnak távoli tündöklő
életekre, mint szegény rokonok,
akiket elfárasztott a súlyos robot.
Nehéz bánatuk alatt nem hajlik
meg a kemény városi föld,
mellöttük proletár gyerekek
játszanak és szürke verebek fürdenek
a fekete porban.*

Csiga Kató

munka

Kiállítások

BOKROS-BIRMAN DEZSŐ

Képzőművészeti életünknek abban az egyhangúságában és bizonytalanságában, melyet talán megfélemlítettségnek, halk visszakozásnak is nevezhetnénk, Bokros-Birman legutóbbi kiállításának tüzetesen megmunkált, pszichológiaiailag kiegyensúlyozott, formailag szigorúan zárt és mégis eruptívan kifejező plasztikai általános feltűnést kellett volna, hogy keltsenek úgy a hozzáértő kritikusok, mint az érzékeny, képzőművészeti kultúrát kiállításlátogatók előtt. Ha nem így történt, annak nem a kiállított szobrok erőtlensége, hanem a kritikusok szemponttalansága és a közönség reagáló képességének hiánya volt az oka. Ugy látszik, ha a szokottnál magasabb síkon és egyelőre talán öntudatlanul is, mindinkább műkereskedelmi termelésre állítódnak be az emberek s aki nem veszi fel ezen a téren a versenyt, az mesterségesen a háttérbe szorítódik, alkotásaival sem a kritika, sem a vásárlók felé nem találja meg az érvényesülés útját.

Bokros-Birman már hosszú évek óta dolgozik jóformán hangtalanul, kikapcsolódva a vásári tülekedésből, de emlékezzünk vissza időnként megrendezett kiállításaira — minden újabb bemutatkozása alkalmával hozott valamit, ami eddigi eredményeihez, ha nem is plusszal, de kétségtelenül valamiféle részlettel, tartalmi vagy formai kiegészítéssel járult hozzá. Egész pályáján nyugtalan keresőnek, értékek összefogására törekvő művésznek bizonyult s ha időnként túlon túl bele is merült egy-egy részletprobléma kidolgozásába, amilyen, például, kötötten pszichologizáló, karaktert hangsúlyozó periódusa volt akkor is a távolabbi cél irányában fejlődött és ábrázolásainak hiányosságai nem a tartalomnélküliségre, hanem a tartalom még rendezetlen gazdagságára vallottak. Ennek a belső gazdagságnak jelenvalóságát és formai kiérését bizonyítják legújabb szobrai.

Kiállításán volt három-négy olyan portré, amelyek a magyar szobrászat legtükéletesebb darabjai közé tartoznak. Sőt, elfogulatlanul azt mondhatjuk, hogy *Sasa* elnevezésű gyermekfeje és *M. R.-né* portréja európai viszonylatban is primer értéket reprezentálnak. A naturalizmuson túl vannak és a stilizált ságon innen. Realitások a szó művészet filozófiai értelmében. Ezekben a plasztikákban alkotójuk minden eddigi keresése, kísérletezése éretten, egybegyűrtan bennfoglaltatik s ha volt olyan vonás a művészetében, amit modernak, novellisztikus elkalandozásnak véltünk, most ez is harmónikusan egységesült s mint ábrázolás fejeződött ki a szobrászat formanyelvén. Ezekben a szobrokban az elemi erőknek, a mozgásnak és stabilitásnak, a részleteknek és nagy összefogásoknak, pozitív és negatív formáknak, a homorú és domború felületeknek olyan líraian érzékeny és bölcsen nyugodt szintézisét kapjuk, amely mesteri eredményeknek fogadtatja el velünk Bokros-Birman legújabb műveit.

BERNÁTH AURÉL

Az az érzésem, hogy Bernáth Aurélt, ezt a szemérmesen halk, de amellett férfiasan konok és sokoldaluan kultúrált festőt szépszámú közönsége joggal állítja be a fiatal magyar mesterek első sorába. Emberi magatartása csakúgy, mint művészetének sajátos jellege különvált a sokadalomtól, legkevésbé sikerült darabjaiban is felülemelkedik az átlagon — mindezt mi is elis-

merjük, de a fenntartás nélküli dicséretekben nem követjük azokat a kritikásokat, akik eleve lemondanak a tárgyyszerű kritikaírás jogáról, sőt kötelességéről. Ha végig néztük Bernáth Aurél két utóbbi kiállítását, meg kell állapítanunk, hogy pályájának alakulásában olyan elkanyarodást észlelünk, mely, legalább is egyelőre, festészetének inkább gyengéit, hiányosságait hozza előtérbe, semmint erőnyeit.

A pillanatnyi fáradtság jele ez vagy teoretikus tévedések következménye? Válságos esztendő. Ha legutóbb Berényről állapítottuk meg, hogy objektivitásra hajló, kemény egyénisége a halkabb, líraibb megnyilatkozások felé szeretne közeledni — akkor most ennek az ellenkezőjét kell elmondanunk Bernáthtal kapcsolatban, aki lírai egyéniségétől idegen területeken, elhatároltabb formák és tömörebb mondanivalók felé kezd kísérletezni. Ez az értelmi elhatározás — én ennek látom — már a tavalyi kiállításon is szembeötlő volt. Az idén még sommásabban, félreérthetlenebbül jelentkezik. Formáit nyersebben rakja fel, mint eddig, de nem vaskosabban és zamatosabban; pontosabb fogalmazásra törekszik, de a képet mesterségbelileg megdolgoztatlanul hagyja s így a legdrámáibb beállításai is felületes marad hatásában. A tárgyi realitásig, amit pedig hangsúlyozni szeretne, nem tud eljutni, mert az ő igazi alkotóképessége éppen a természeti valóságtól elvonatkoztatott képi realitásban találja meg legközvetlenebb kifejezési lehetőségeit.

Eddig a néhány év előtti Ernst-múzeumi kiállításán mutatkozott meg a legtökéletesebben. Maga mögött hagyva az iskolás expresszionizmust, olyan expresszív hévvel, szuggesztív áhítattal festette meg a magabafordult lélek vízióit, mint senki más magyar kortársa közül. Nem akart tárgyyszerű lenni, de az a mély melankólia, libegő sejmesség, amit vásznaira varázsolt: a maga nemében valóságélet volt. Festői kifejezés módja maradék nélkül azonosult emberi mondanivalójával és ezért némultak el ellenfelei és sokasodtak meg barátai. A művész belső harmóniája, harmóniát teremt a szemlélőben is.

Bernáth ma láthatóan belső ellentmondásokkal viaskodik és magától értetődik, ez a bizonytalanság, zavart kelt legőszintébb tisztelőiben is. Annál is inkább, mert kiállításának némely darabján, idegen, úgyhiszem, német hatás is érződik. Lehet, hogy ezek csak átmeneti pillanatok, de kötelességemnek tartom, hogy elmondjam észrevételeimet és aggályaimat. A kritika ne legyen sima mellébeszélés, hanem őszinte vallomás és baráti figyelmeztetés a legmagasabb cél érdekében.

MÉG NÉHÁNY MEGJEGYZÉS

Néhány festő és szobrász, a KUT vezető egyéniségei „reprezentatív” kiállítást rendeztek az Ernst-múzeum termeiben. A haladó művészet barátai érdeklődéssel tekintettek a társaság sokatígéző bemutatkozása elé. Az egyes résztvevők eddigi munkásságából arra következtek, hogy ezt az exkluzív alakulatot olyan ismeretlen, kulisszák mögötti momentumok hívták életre, melyek képzőművészetünk ugrásszerű fejlődését, új irányba való eltolódását, vagy legalább is az eddigi kísérletek kiértékelését, letisztult eredményeit hivatottak prezentálni. Akik ilyesmit reméltek, keserűen csalatkoztak. Az anyag megtekintése után be kell vallanunk, hogy a KUT-tagok egy részének ezt az elkülönülését, az exkluzív kiállítás megrendezését sem kritikai értékelés, sem demonstratív jellegű művészetpolitikai szempontból nem láttuk indokoltnak. A résztvevők nemcsak, hogy új eredményeket nem hoztak, de egyesek kiállított anyaga az eddig elért nivó színvonalán is alul maradt. Ezek szerint tehát

munka

semmi értelme nem lenne, hogy egyes festők kollekciónak részletesebb megbeszélésébe belemenjünk. Eltekintve a kritikai értékeléstől, csupán annyit kívánunk hangsúlyozni, hogy néhány embernek ez a szinte tüntetésnek látszó elkülönülése sem a csoport szempontjából hasznos, sem a termelési folyamat szempontjából időszerű nem volt.

Nagyrészen ennek a frakciózásnak köszönhető a KUT tavaszi kiállításának érdektelensége, nyomott egyhangúság is — ahogyan azt a napi sajtó kritikusan már egyöntetűen megállapították. Azok a tagok, akik a társulat keretein kívül mutatták be termésük javát, ide már csak éppenhogy a névjegyüket adták le. A fiatalabb generáció szereplése pedig néhány kivétellel, alig lépett elő olyan produkcióval, amely behatóbb elemzést kívánna. Senki sem volt érdemtelenül jelen a társaságban, de különösebben senki sem emelte a társaság nivóját. Ez nagyrészen a rendezés szempontatlanságának is köszönhető. Ahelyett, hogy az anyagot egységes elgondolás szerint csoportosította volna, még az egyes festők képeit is indokolatlanul szétszórta. Ilyen rendezés mellett a feltűnő értékek is elkallódnak, érthető, hogy az összegyűjtött, nagyrészt közepes anyag között elégedetlenkedően vagy közömbösen haladt el a közönség.

A magunk részéről Czóbel Béla korsós csendélete és Czigány Dezső önarcképe előtt állunk meg a műélvezők boldog érzésével és az alkotóknak kijáró tisztelettel.

Az évtizedek előtti nyolcak indulására gondoltunk, milyen hirtelen magasba lendülést mutattak Művészházi kiállításai s most ebben a két képben nemes beváltását látjuk az akkori ígéreteknek. Czóbel fejlődésvonala egyenes és emelkedő volt mindmáig és belső indulatokkal hevített realizmusa, színeinek izessége, kompozícióinak kemény összefogottsága úgy esztétikai, mint szakmai szempontból nem egyszer fölé emelkedik magyar kortársainak. — Czigány Dezső útja nem volt ilyen egyenes vonalú és folyton gazdagodó. Olykor már azt hihettük, elmondta mondanivalóit s a továbbiakban csak az el-lanyhulás folyamata következik. Most kiállított önportréja azonban olyan alkotás, mely nem csak a fáradt közelmúltért kárpótlás, de újabb nagyszerű ígért a jövőre is.

Kassák Lajos

Magyarország felledezése

I.

Az a szociográfiai vállalkozás, amelynek első köteteként az *Athenaeum* kiadásában most látott napvilágot Féja Géza könyve, a „Magyarország felledezése” sokatmondó, de legalábbis sokat ígérő címet viseli. Néhány éve csak, hogy a fiatal magyar értelmiség felfedezte a maga számára a parasztkérdést. Szórványos hírlapi cikkek, tanulmányok, paraszttárgyú regények festettek komor képet a legszámottevőbb magyar társadalmi osztály szomorú sorsáról és helyzetének kilátástalanságáról. Az érzelmi megközelítést, a „regénytémát” csakhamar széleskörű érdeklődés követte, megindult a falukutatás mozgalma, nyomában gombamód szaporodó szociográfiai munkákkal. E kisebb és nagyobb méretű szociográfiai művek rengeteg adatot hordtak össze,

minden különösebb szempont, vagy válogató elv nélkül, ami jórészt a szociográfusok hiányos társadalomtudományi képzettségének és határozatlan, bizonytalan, ködös világszemléleti és politikai elgondolásainak tudható be.

1759

Ez a lírai alaphangú és adatokat halmozó szociográfia veszedelmesen közelít az „öncélúság” reménytelen zsákutcája felé. Ez a módszer és az ilyen módon elért „eredmények” nem, hogy a megoldás, de még az elindulás útját sem mutatják meg.

A parasztság helyzetét gazdasági, politikai, szociális és kulturális síkon, részleteiben és a maga teljességében, a többi társadalmi rétegekhez és osztályokhoz való viszonyában kell feltárni és megismerni ahhoz, hogy egyáltalán megteremthessük a kibontakozás alapjait. Ennek a munkának tárgyi előfeltétele: módszeres szociológia, személyi előfeltétele: egy kellő társadalomtudományi felkészültséggel rendelkező kutatói gárda.

II.

A „Magyarország felfedezése” című vállalkozás ezt a feladatot látszik maga elé célként kitűzni. Az anyag felosztása lehetővé teszi, hogy egyes fejlődőzói az általuk megvizsgált táj ismeretében, az eltérő táj és talajviszonyok, szociológiai különbségek szem előtt tartásával tárják fel és ismertessék meg a parasztkérdés „megoldásának” helyi és országos lehetőségeit.

Féja könyve az alsó Tiszavidékkel foglalkozik. Könyvének előszavában egyúttal az egész vállalkozás programját, célkitűzéseit is kifejti. A bevezetésben foglaltak és a könyv anyagának felosztása azt a várakozást ébresztik az olvasóban, hogy a megvizsgált magyar vidék gazdasági, politikai és szociális viszonyainak alapos és komoly ismertetése következik. Az anyag olyan elrendezését várja, amely módszeres csoportosításával feltárja a bajok közös gyökerét és az orvoslásnak — legalább részleges — lehetőségeire a helyi, illetve helyzeti viszonyok áttekinthető és alapos ismertetésével rávilágít. Ezzel szemben a könyv általában mégis lírai alaphangú pillanattfelvételek sorozata.

A dolgozó magyar társadalom nincstelensége napjaink legakutább kérdése. A nyomor szenvedélyes hangú leírása és ismertetése még sem alkalmas eszköze a probléma megoldásának. A Rákóczi-telep parasztjainak helyzete semmivel sem embertelenebb a Hangya-telep fővárosi lumpenproletárjainál, de sem az egyik, sem a másik társadalmi réteg helyzetének feltárása nem fogja cselekvésre indítani azokat, akik segíteni tudnának ugyan, de nem akarnak, társadalmi adottságaiknál fogva nem is akarhatnak.

Azok a módszerek, amelyekkel a nagybirtok a paraszt munkaerejét kiszajátítja, az új jobbágyi viszonyt teremtő intézmények (pld. komenció, lakás) nem egyebek, mint a tőkés társadalmi rendszer által a mezőgazdaság területén megfelelően alkalmazott „modern” munkaelvek és munkamódszerek, mint amilyen pld. a Bedeaux-rendszer az iparban. S ha már a nyomor versengésénél tartunk, akkor ne tévesszük szem elől, hogy a paraszti éhínséghez az ipari proletárságnál a fedélnélküliség is járul.

Mindez természetesen nem ellenvetés kíván lenni, nem az ipari proletárság helyzetének a parasztp probléma fölé, s a megoldás időrendje tekintetében annak elébe helyezése.

Magyarország elsősorban „agrárország”, a lakosság túlnyomó része

munka

mezőgazdasággal foglalkozik, abból „él”. A föld megosztása, a termelés kapacitása, a mezőgazdasági termékek értékesítésének megfelelő módja azok a tényezők, amelyek a magyar parasztság mai és jövőbeni életfeltételeit meghatározzák.

A parasztság életszínvonalbeli emelkedése elsőrendű kérdés. De óvakodni kell minden olyan meghatározástól, amely a parasztságot az *egész* magyar néppel azonosítja, s a magyar közösségből kirekeszti ennek a jobb társadalmi lét kivívása szempontjából legjelentősebb tényezőit, az ipari munkásságot, — ahogyan Féja mondja — „a szellem független és hősi csapatát”.

Épen azért, mert „csaknem két évtizede a magyar faji és nemzeti gondolattól hangos közéletünk” — (az eredményt nagyon is láthatjuk) — kell attól óvakodnunk, hogy a parasztságot a „magyar fajtság törzsének és törzsökének” jelentsük ki. Féja könyvével is bizonyíthatjuk, hogy vidéken a gyáripar milyen tömegeket vesz fel épen a parasztságból, míg ugyanakkor a parasztság aktív rétege mekkora mértékben germanizálódik. Nem a fajtság problematikus szempontjain van tehát a hangsúly, s nem azon, hogy melyik társadalmi réteget kell megmenteni, esetleg a másik rovására. Az ilyenfajta országmentésből már két évtizede bőségesen kivehetjük részünket.

III.

Féja könyve egyes részeiben mélyebben is érinti a bajok gyökereit, kimutatja a politikai szervezkedés tervszerű elfojtását és elnyomását, adatokkal alátámasztva foglalkozik a helytelen birtokeloszlásból eredő szociális nyomorúsággal. Foglalkozik a parasztság világnézeti és szervezkedési problémáival is és megállapítja, hogy a valamennyire öntudatos és életképes paraszti rétegek azok, amelyek a multban már keresztül mentek a szocialista nevelés iskoláján. A hatalom a magyar parasztság szabad politikai szervezkedését lehetetlenné teszi. Ez a hatalmi politika *német nemzeti probléma* árnyékát vetíti előre: a magyar parasztságnak még aktivizálható, gyulékonyabb anyaga erősen hajlik a pángermán agitáció irányába, mert amögött legalább nem sejtí a fölötte uralkodó tényezők kezét és érdekeit.

A téma túlságosan magával ragadta az író s a túláradó temperamentum végül is a kifizőt cí rovására megy. Az egész vállalkozás gyakorlati haszna, s az egyes írók feladatának magva a feltárt vidék szerkezetének olyan tervszerű és céltudatos ismertetése volna, amely egyúttal a szervezkedés lehetőségeire és megindulásának irányára is rámutat.

A parasztságtól, mai helyzetében, senki sem várhat megfontolt politikai kezdeményezést. A fiatal értelmiségnek pedig, amely tisztában van azzal, hogy saját sorsán is csak az egész dolgozó ország sorsának megjavítása által segíthet, elsősorban minden szempontból áttekinthető, irányadó, világos és tudományosan rendszerezett dokumentumokra van szüksége.

Féja Géza erősen politikai beállítottságú és agitációs jellegű munkája nem felel meg ezeknek a követelményeknek.

Tamássi György

A mai francia regény

1761

„A világ számára Franciaország nem Bossuet, a Szentírásból veti „Politikájával”. Nem is Le Franc de Pompignan puy-i püspök a filozófia elleni hirhedt iratával. Franciaország: Montaigne, Molière, Voltaire, Hugo, Michelet, Jaures. És ma nem Maurras vagy Bainville, hanem Gide és Romain Rolland. Ha az ellenforradalom nacionalistái győzelmet aratnának és a berlini mintához híven eszükbe jutna, hogy elégessék ellen-ségeik könyveit, egész Franciaországot kellene máglyára dobniok. (Jean Guéhenno: Jeunesse de la France).”

Ha olyan elfogulatlan szemlélő lennék, mint Gyergyai Albert, ez az egyik legfinomabb és legéberebb magyar esszéíró, aki a „Mai francia regény” című új tanulmánykötetével értékes szolgálatot tett a magyar irodalomnak, akkor nem választottam volna bevezetőül a fenti mottót. De én jelezni kívánom vele, hogy miért fontos és miért keli Franciaországgal, a francia kultúrával behatóbban foglalkozni és hogy mi szocialisták mennyire örülhetünk, hogy Gyergyai Albert elénk teríti a gali szellem megnyilatkozásait és fordít, elemez, értékel a maga sajátos tárgyilagosságával. Ahogy például Barresről, erről a tipikusan jobboldali íróról is hangsúlyozza, hogy a mai francia regény stílusban és koncepcióban mennyit köszönhet neki, aki „elméletben a vér szavát, a faji felsőbbrendűséget, az idegengyűlöletet igazolja” és kimutatja hatását Gidere, Montherlantra — azt túlzottan szubjektív beállítottságuk miatt csak nagyon kevesen tudnak így megírni. Holott Franciaország irodalma, amely többek között a forradalmár Malrauxt is megteremtette, aki élményeinek izzásával a szocializmus közösségérzését és az egyén művészi nyughatatlanságát szintetizálta, mitsem vesztett haladást revelláló, embert kereső és kifejező erejéből azáltal, hogy Barrès „izzó és fegyelmezett mondatait” is beolvasztotta drámai erejű elbeszélő művészetébe.

Gyergyai nagy tárgyi tudással, finom érzékkel, világnézeteket ismerő és értékelő humanista belátással rajzolja meg a mai francia regény és ezen keresztül a francia irodalmi szellem, sőt a francia kultúra arculatát. És ezzel már meg is mutatja, hogy ime: itt ez a fauna, ez az óriási szellemi kultúrpark, költészetében és regényciklusaiiban hordva az emberiség (és nemcsak Franciaország) szenvedéseit, vágyait és szabadságszeretét. Mi más ez, ha nem haladás?

Bonyolult utakon át vezet a multból, félmultból a jelenbe, nem mulasztva el végigelemezni a világnézetek, filozófiai iskolák, idegen irodalmak hatásait a Proustok, Gidek, Roger, Martin du Gardok nagy mai regényeire. Szemünk előtt kanyarog a francia regény szélesen hömpölygő folyama, amint Stendhal, Balzac, Flaubert, Zola és a többiek nyomán elér a Gide „Faux-Monnayeurs”-éig és Roger Martin du Gard Thibault sorozatáig, amely „becsületére válik nemcsak írójának és műfajának, hanem egész nemzetének s a kornak amely születni, nőni és beteljesülni látta.”

És Roger Martin du Gard hatalmas műve ismeretlen a magyar közönség előtt, ahogy ismeretlenek Ramuz, Giono, Chamson és még sok más nagy francia író kötetei is! Nem a francia szellemtől való félelmet, a haladástól való menekülést tükrözi vissza ez a jelenség? Amikor a német írókat halom-

munka

számra fordítják és nincs olyan valamirevaló német, akinek legalább egy műve ne jelent volna meg magyarul, korunk olyan szenvedélyes keresői, emberábrázolói és megújítói, mint a mai francia írók legjelesebbjei nem hathatnak a magyar irodalmi életre és kultúrára.

Gyergyai Albert könyve talán majd ösztönzően hat ennek az anomáliának a leküzdésére (útjelzőként jelent meg tanulmány kötetével egyidejűleg 3 kötet Proust fordítása) amellet, hogy addig is, amíg ezt az űrt be nem töltik, nélkülözhetetlen kalauz azok számára, akik nyelvismeret hiányában nem olvashatják el azokat a regényciklusokat (Roger Martin du Gard) Jules Romains, Duhamel stb.), amelyeknek folytatásait Thibaudet nemrég megjelent, generációkra osztott és sokszempontú irodalomtörténete szerint odaadó türelemmel várják a francia olvasók, mert a belső és külső valóság, a sokrétű élet nyugtalan kérdéseit és kételkedően is előremutató feleleteit találják meg bennük. Ezeknek a regényeknek a hősei — írja Gyergyai — „a maguk véges életén túl az emberi szenvedéssel birkóznak: az egyik a társadalmon belül és azért, hogy gyógyítsa vagy enyhítse, a másik a társadalommal szemben s azért, hogy gyökerében pusztítsa el”.

Gyergyai kitűnően ért ahhoz, hogy minden oldalról megvilágítsa a francia regény monumentális világát. Néha egy-egy találó mondata elég ahhoz, hogy az előbb még darabokra bontott világ újra tisztán, egészen és félreérthetetlenül álljon az olvasó előtt. Az ember végeláthatatlan hajszája bontakozik ki a francia regényirodalomban, amely természetet, társadalmat, családot és egyént ölel fel hoi kereteinek határtalan kitérítésével, mint Jules Romains elomló roman fleuve-jében, hol pedig fegyelmezett, zárt formájába burkolózva, mint Gide „Faux Monnayeurs”-ében. Prousti emlékezés, mauriaci hit és malrauxi cselekvés az embert ragadja meg és akár beléhelyezi a közösségbe, akár menekülésre készíti, minden esetben az emberi felszabaduláshoz gyűjti az adatokat, amelyek egyrészt a nép teremtő erejében és az erdők mélyén a természetben, másrészt a város falai között és a víziók világában lelhetők fel.

„A kritikus, az esszéíró olyan ember, aki tud olvasni és másokat is megtanít erre” — írta Sainte-Beuve és ezt méltán emondhatjuk Gyergyairól. Szereti a francia népet és irodalmát, de azért nem veszti el ítélőképességét és szerényen bánik nagy szeretetével. A franciák is megköszönhetik neki, hogy terjeszti kultúrájukat és mi is köszönhetjük őt, hogy beszél nekünk róluk, akik „nem költőietlenebbek, csak másképen költőiek, mint más népek, ösztönükkel és műveltségükkel, érzékenységükkel és értelmükkel”.

Havas Endre

Felhívjuk olvasóink figyelmét

a MUNKA legközelebbi számára, melyben *Kassák Lajos* hozzászólásával közölni fogjuk *Vischnevsky* (orosz), *Guehenno* és *Aragon* (francia) írók cikkeit, melyek a legutóbbi orosz eseményekkel foglalkoznak.

Ennek a fiatal írónak *Cserépfalvi kiadásában* megjelent könyve, nem igényli a kritikusoktól, hogy első munkájáról *lévén szó*, elnéző legyen vele szemben. A regény formában és tartalomba egyaránt kiforrott művészi alkotás. Erdélyi széleskörű nyugateurópai kultúrával, nagy tárgyismerettel; piasztikusan eleveníti meg egy kis flamand halászfalu s benne Tripp George züllő életét. Ez a Tripp George valamikor hegedűművész akart lenni. De a keze megsérült s emiatt ott kellett hagynia a zenei pályát. Vendéglőt nyitott ebben a faluban, amely nyáron látogatott fürdőhely. S most szikár tábornoközvegy anyja és lompos korcsmároslány felesége között elmerülve a borban keres feledést. Mértéktelenül iszik és kétségbeejtően vívódik önmagával és a környezetével. A három ember az örület határán járva harcol egymás ellen. Olyan mélységekbe zuhannak, ahová Strindberg alakjai is csak ritkán értek el. És a szenvedélynek, a lobogó gyűlöletnek és a szinte már önmagáért való kétségbeesésnek ebben a félelmetes atmoszférájában küzd a nyárra összecsődült alvilág az étellel és harcolnak a falu nyomoruságos halásza a tengeren. A szürke, hideg tenger viharos háborgása szolgáltat kísérőzenét a szereplők drámájához.

Erdélyi írói elhivatottságát nemcsak figuráinak pszichikai és fizikai megelevenítése, hanem a tenger kitűnően sikerült ábrázolása is bizonyítja. Regénye korszerű írás, az, amire a ma sokat emlegetett új realizmus jelzőjét leginkább alkalmazni lehet. Élményei gazdagságában, szempontjaiban és távlatában felülemelkedik a fiatal magyar írók távlat nélküli és mondanivalóban szürke írásain. Erdélyi festő, de könyve nem alkalmi kirándulás egy másik művészi területre. Önmagában kiteljesedett munka, amely az új nyugati írókhoz (Celne, Rabener stb.) kapcsolódik. Igaz, a szerző a részleteket sokszor elhanyagolja s a történeteket gyakran riportszerűen halmozza. Reméljük, hogy írása ennek ellenére sem lesz az a munka, amelynek írója egyetlen könyvében és csak egyszer nyilatkozik meg, hogy aztán elhallgasson.

Gró Lajos

Közbeszólás

A „Pesti Napló” hasábjain az „Egyén és a tömeg” kérdéséről nemcsak Kassák Lajos és Bálint György vitatkoztak, hanem velük együtt jóformán mindenki, aki eligazodást keres az ideológiai válságok és politikai változások eme súlyos éveiben.

Nem kívánok itt egyénileg és részletesebben bekapcsolódni a vitába, de mégis meg kell jegyeznem, hogy Bálint György hevessége és odaadó lendülete éppen a leglényegesebbet, korunk legfőbb követelményét nélkülözte: a megújítás szenvedélyét. Még nem eszmei eltávolodás az, ha valaki a dolgok lényegének mélyebb megismerésére törekszik. Ugyanakkor, amikor ő is elismeri az utak kúsaságát, a szellem zűrzavarát és bizonyára tisztában van azzal, hogy az utóbbi időben a politika felületén mennyit, milyen hirtelenségek-

munka

kel és ellentmondásokkal változott a feltörő osztály ideológiája, végtelen nyugalommal bujik be az adott dogmák egyenruhájába.

Nem kritizál és nem kérdez, holott művelt jövevény, neofita, akitől méltán elvárhatja a bajbajutott proletáriátus, hogy résztvegyen az átértékelő, vizsgálódó munkában és ne a szimpla agitatív feladatokat vállalja magára, hanem a nehezebb ellenállás irányába induljon el. „A dolgokat nem lehet külső megjelenési formájuk szerint értékelni” — mintha már hallottuk volna valahol ezt a mondatot. Sok csalódástól óvna meg talán ez az alaposság.

Az a bátorság, amely a polgári biztonságból a „nehéz ügy” vállalásához hajt valakit, csak akkor válik építő bátorsággá, ha nem tekinti a „nehéz ügyet” újabb biztonságnak, a dogmába, a formalizmusba való újabb menekülésnek.

A Pesti Naplóban lefolytatott vita perspektívát nyitott. Ha jóhiszeműek vagyunk, akkor mindnyájan okulhatunk belőle. A vita minden hivatalos udvariassága mellett is — talán éppen azért, mert korunk vitális kérdését és a mindannyiunkban lappangó kételyeket piszkálta fel — olyan élénk szellemi párbajjá nőtte ki magát, hogy szinte fájlaltuk, amikor abbamaradt.

Részemről hangsúlyozom, hogy kívánatosnak tartanám ennek a vitának a kiszélesítését, elmélyítését, esetleg az úgynevezett haladó folyóiratok hasábjain.

Vállalniuk kellene ezt a feladatot, annál is inkább, mert az ilyen feladatok vállalásával valóban a tudományos szocializmus megértését és megbecsülését vihetnék bele a szocialista ifjúság gondolkodásába. H. E.

I R O D A L M I E S E M É N Y !

Megjelent
Erdélyi Ferenc nagyszerű regénye, a

L E J T Ő

Az új magyar irodalomban gazdag tartalmánál, dinamikus, kifejező stílusánál fogva különös megbecsülést érdemel ez a regény, amely CSERÉPFALVI kiadásában jelent meg s minden könyvkereskedésben kapható.

Ára: füzve 3.80, kötve 5 pengő.

munka

társadalmi és művészeti beszámoló ● felelős szerkesztő: Kassák Lajos ●
felelős kiadó: Falus Ervin ● szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI,
Bulcsu-u. 19. II. 7. ● csehszlovákiában: Jelen Mihály, Bratislava, Prayova 8.
● minden közleményért a szerző felel ● egyes szám ára: 60 fill., kc. 3.—, lei 20 ● előfizetési
ár félévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 ●

Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. — Felelős vezető: Lombár L.